

Z 2211

A Magyar Tudományos Akadémia Földrajztudományi Kutatóintézete
Gazdaságföldrajzi Részlegének Kiadványsorozata

**GAZDASÁGFÖLDRAJZI
DOKUMENTÁCIÓ**

8.

BUDAPEST

KÖNYVTÁR
117
1958

MAGYAR TUDOMANYOS AKADEMIA FÖLDRAJZTUDOMANYI KUTATÓ INTÉZET

Gazdaságföldrajzi Dokumentáció

8. sz.

A TERULETFEJLESZTES ELVI ÉS MODSZERTANI
KÉRDESEI A NEMZETKOZI FOKÉPP A FRANCIA NYELVŰ SZAKIRODALOMBAN

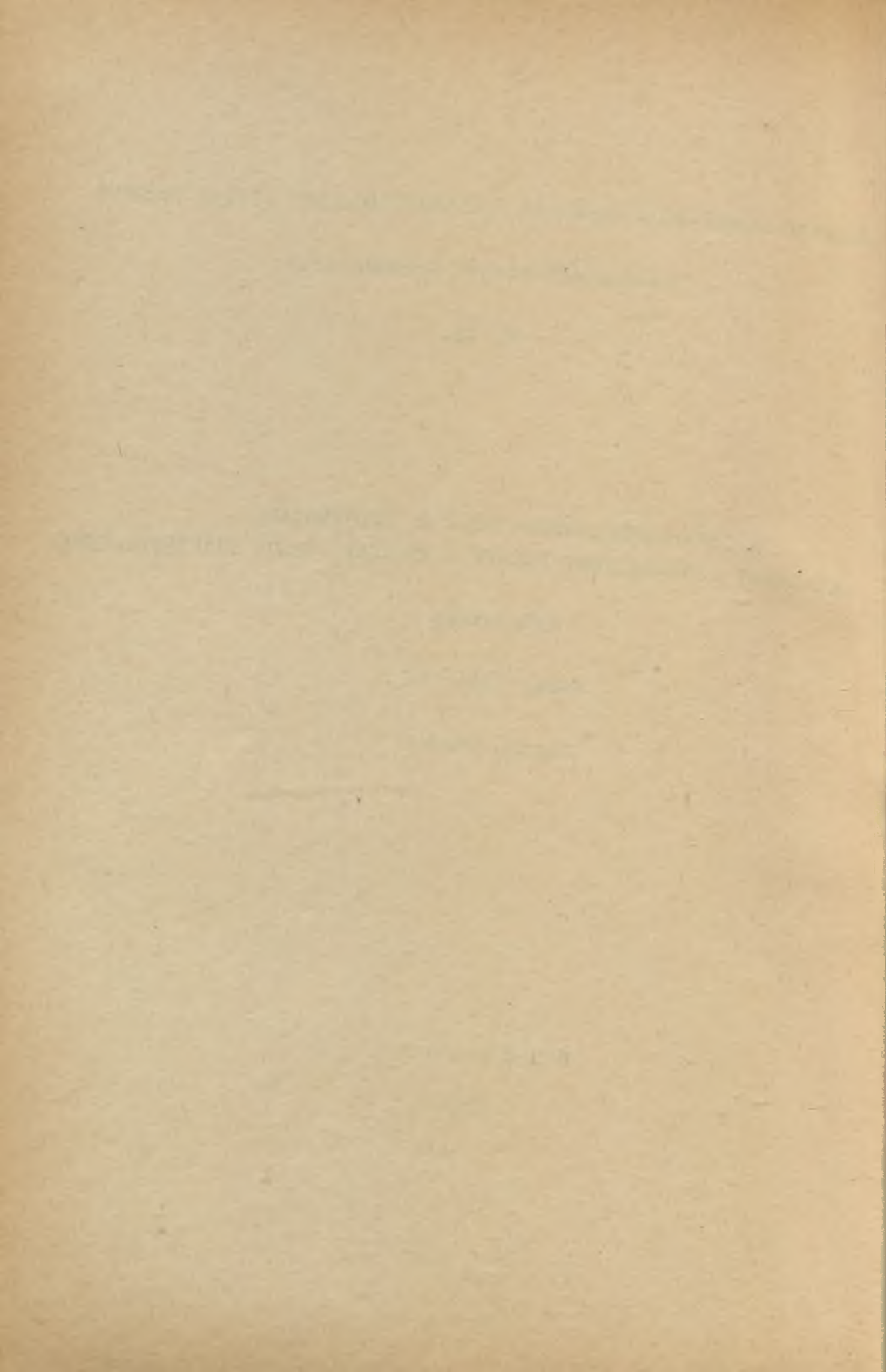
Helyzetkép

összeállította

Katona Sándor

B u d a p e s t

1972

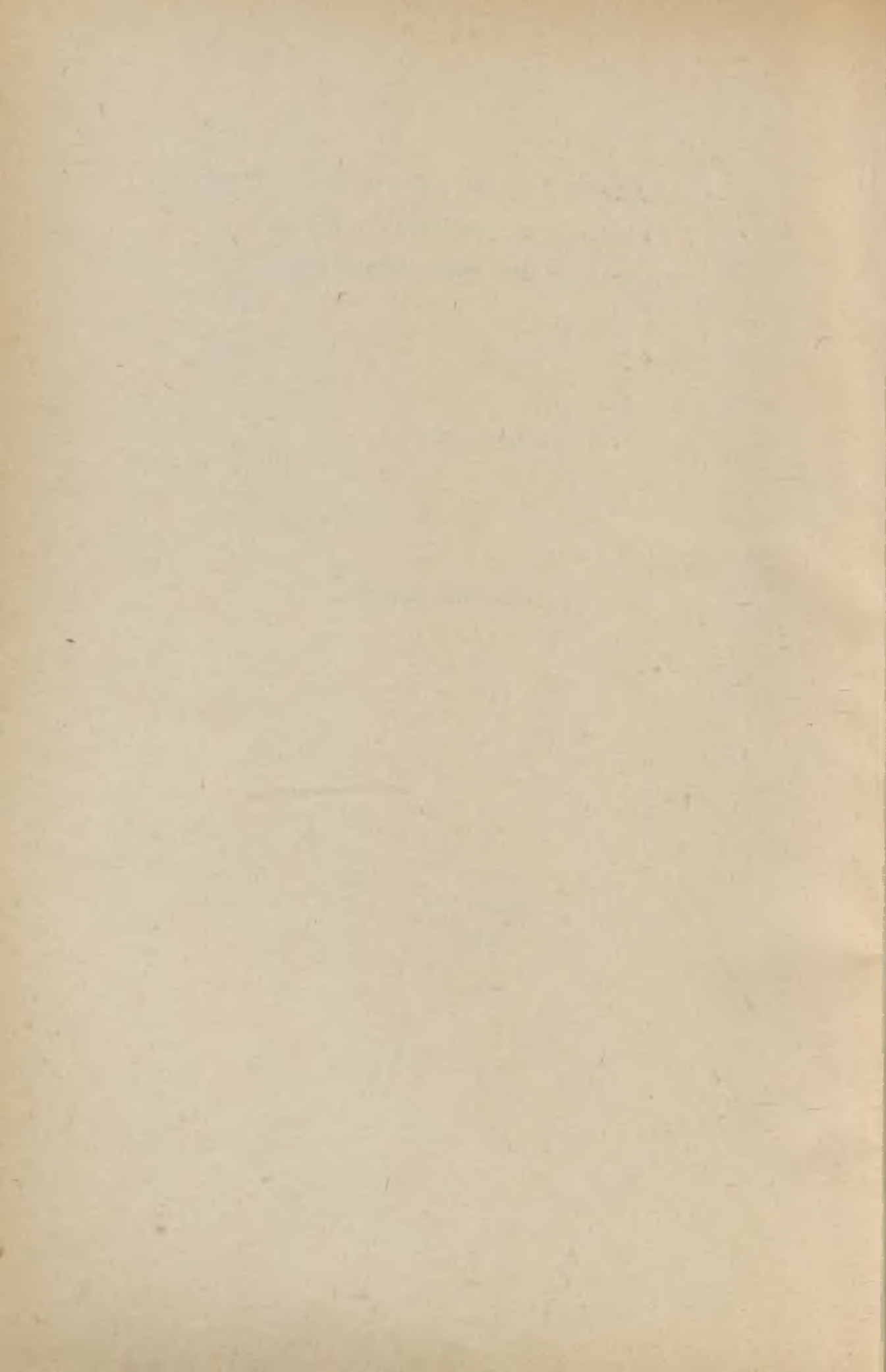

"A területfejlesztés elvi és módszertani
kérdései a nemzetközi - főképp
francia nyelvű szakirodalomban"

helyzetkép

Dr. Katona Sándor

Budapest
1972

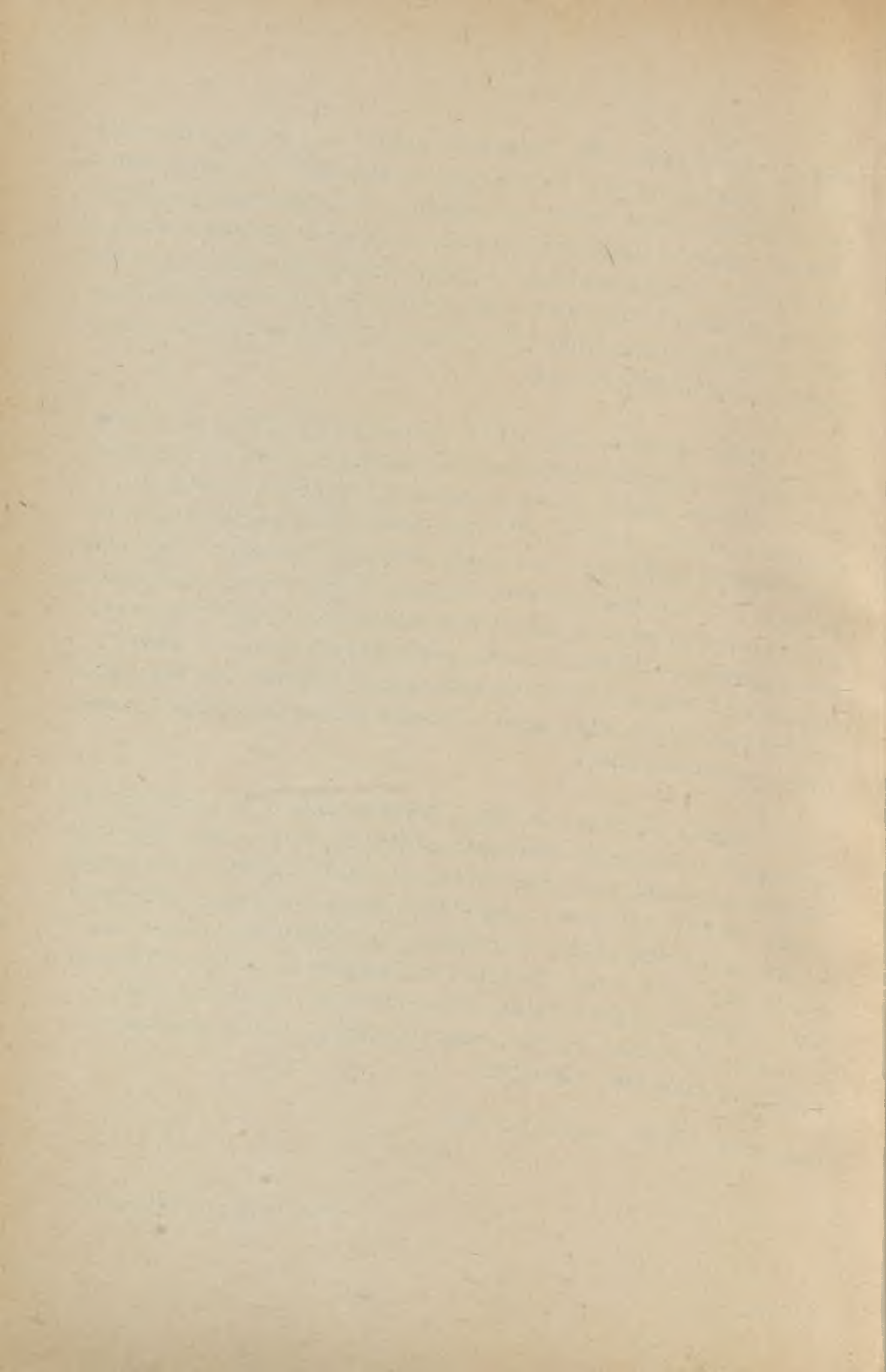
Másfél esztendeje 1971. tavaszán bizott meg Pécsi Márton intézetünk igazgatója e helyzetkép elkészítésével. Némi pénzügyi keretet kaptam angol és németnyelvű cikkek dokumentáltatására, magam a tengernyi francia irodalom idevágó cikkeinek egy részét tanulmányoztam át. Ebből természetesen fakad az anyag kissé "franciás" beállítottsága, a kiragadott példák többségét frankofón országokból, Franciaországból, Belgiumból, Svájcban vettem.

Ehhez járult, hogy 1971. november 15. és 1972. május 15. között hasonló célkitűzéssel tanulmányutamon voltam Franciaországban. Ennek során a Paris I. /Panthéon-Sorbonne/ egyetemen többek között Mme BEAUJEU-GARNIER professzornő ilyen témájú előadásait és szemináriumát látogattam. Megismerkedtem a Területfejlesztési Minisztérium /DATAR/ szakembereivel módomban volt a tervek eredetiben is tanulmányozni. Ezt egyhónapos vidéki körut egészítette ki, ami e tervek gyakorlati végrehajtásával helyszínen ismerttetett meg. Mind az érdekes feladatot, mind a tanulmányutat köszönöm az Intézet vezetőségének.

Sajnos az anyag e végső formába öntése a hirtelen két hónappal előrehozott határidő miatt nem volt zökkenőmentes. Másfél esztendő több mint félezer oldalas nyers kéziratából - két és fél hét alatt, egy 140 oldalas impuromon keresztül - mit lehet átmenteni 60 oldalra tömörítés eredményeként, ítélje meg az olvasó. Köszönet mindazoknak, akik az anyag lehető legjobb elkészítését elősegítették, könyvtárunknak, a dokumentátoroknak éppugy, mint azoknak, akik a gépelés fáradságos munkáját végezték.

Budapest, 1972. augusztus 20.

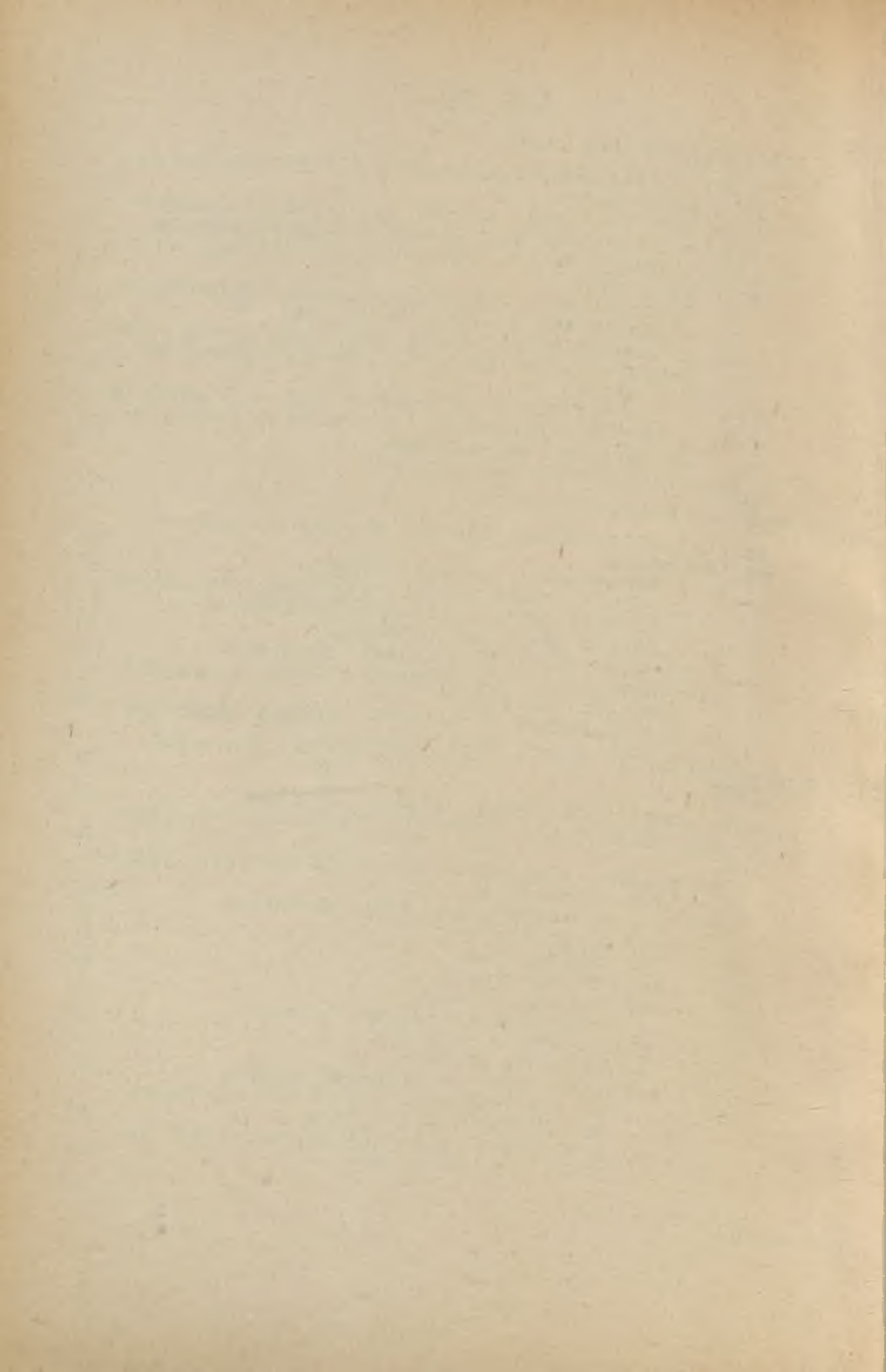
/:dr. Katona Sándor:/'

TARTALOM

I. A TERÜLETFEJLESZTÉS ALAPJAI	1
A. A kérdés filozófiai aspektusa, a területfejlesztés fogalmi meghatározása	11
B. A regionális eszme térhódítása, a területfejlesztés gyakorlatának kialakulása a főbb országokban	2
C. A területfejlesztés alapvető kérdései a kapitalista országokban	5
1. Biztosítani a foglalkoztatottság szabadságát, megszüntetni a munkanélküliséget	5
2. A beruházási költségek reális mérlegelése, az infrastrukturális terhek arányos tervezése ill. áthárítása	7
3. A hosszútávlatu előrejelzés alapvető problémái	9
4. A helyes döntések, a társadalmi és gazdasági érdekek összeegyeztetése	11
D. A jelenlegi adottságok elemzése	
II. E REGIONALIZÁCIÓ KÉRDÉSEI	17
A. Az európai területfejlesztés alapjai és legfőbb célkitűzései	18
1. A természeti környezet védelme	19
2. A falu és város közötti egyensúly eltolódása a túlzott mértékű urbanizáció fékezése	20
3. A falusi területek problémái	20
4. Sajátos területfejlesztési problémák	21
5. Nyugat-Európa peremfekvésű területeinek fejlesztési problémái	22
6. A közlekedési és hírközlő hálózat kiépítése	24
III. A REGIONALIZÁCIÓ MINT A TERÜLETFEJLESZTÉS FÖLDRAJZI VETÜLETE	25
A. A regionalizáció néhány elméleti kérdése	25
B. A regionális faktor szerepe a gazdasági fejlődésben	27
1. A közös tényezők a különböző országok területi problémáiban	28
2. Az egyes országok sajátos problémái	33
a/ Nagybritannai	33
b/ Olaszország	35
c/ Franciaország	36
d/ Benelux államok	37
e/ Német Szövetségi Köztársaság	38
f/ Skandináv országok	39
g/ Egyesült Államok	41
3. A területfejlesztés Franciaországban	45
a/ Az első szakasz. A körzetek kiválasztása. Az 1955. évi reform	47
b/ Fejlődés a politikai reform előtt, az 1964. évi dekrétumok	51
FELHASZNÁLT IRODALOM	53

I. A TERÜLETFEJLESZTÉS ALAPJAI

A. A kérdés filozófiai aspektusa, a területfejlesztés fogalmi meghatározása.

A természeti környezet és a benne élő gazdálkodó társadalmi lény, az ember az objektív valóság tartalmi oldala. Az objektív valóság formai oldala: az idő és a tér. Az időbeni egymásután létezés dialektikája: a változás, fejlődés. A dialektikus fejlődéstudomány kardinalis tétele a marxista-filozófiának. A térbeni, egymásmellett létezés dialektikája: a kontinuitás-diszkontinuitás a térbeli /területi/ homogén-heterogén eloszlás, s ebből adódóan meghatározott térbeli struktúra. Lényegében tehát a természeti környezet a benne /belőle/ gazdálkodó társadalom mint tartalom, a konkrét földrajzi térben /tájban, körzetben, rajonban/ meghatározott formát a történeti fejlődés eredményeként kialakult térszerkezetet /térbeli strukturát/ mutat.

A heterogén természeti és társadalmi környezetben élő népesség területi eloszlása nagyon szabálytalan. A döntően földalapú feudalizmusban a termelés térbeli eloszlása - követve a földhasznosítás lehetőségeit - többé-kevésbé homogénebb; a kapitalizmusban a koncentráltan előforduló nyersanyagfogadó kikötők és városok az odateleplő ipar révén összpontosították a termelőerőket, a népességet és az anyagi eszközöket egyaránt területi eltéréseket regionális feszültségekké élezték. Mind a szocialista, mind a kapitalista rendszerben lényegében az első világháború után jelent meg - de csupán a második után jutott uralomra - a regionális eszme, s valójában csak ezután beszélhetünk tervszerű területfejlesztésről.

E tanulmányban a francia "l'aménagement du territoire" az angol "regional planning" /ujabban: l'aménagement de l'es-

pace/ megfelelőjeként használjuk a területfejlesztés szót. A területfejlesztés fogalmi meghatározása - akárcsak irodalmi - tengernyi, nem feladatunk és nincs is helyünk területi citátumra.

A különböző nyelveken adott definíciók eltérhetnek ugyan, de abban valamennyien egyetértenek, hogy a területfejlesztés a nemzet-, /nép-, / gazdaság optimális fejlesztése érdekében az országterület mind hatékonyabb hasznosítása, annak célszerűbb és ésszerűbb berendezése /l'aménagement/. Sokan az ágazati fejlesztéssel szeretik szembeállítani, holott ez nem igaz. Arról van szó legfeljebb, hogy történeti megjelenésében azt követi. A csak ágazati tervezés - minthogy önmagában elégtelen adott országban a gazdasági optimum eléréséhez - épp ezzel az elégtelenséggel jelezte a területi, regionális szempontok kellő súlyú figyelembevételének szükségességét. A gazdaság optimális fejlesztése, növekedése a kétoldali harmóniáját tételezi. A szűk, analitikus közgazdasági szemlélet mellett a szintetikus földrajzi érvényesülését. A csak egyoldalú ágazati fejlesztés a területi rovására filozófiai síkon a tartalmi oldal túlhangsúlyozását jelenti a formai oldallal szemben. A problémák a tartalom és a forma dialektikus egységének megbomlásából fakadnak.

B. A regionális eszme térhódítása, a területfejlesztés gyakorlatának kialakulása a főbb országokban.

A regionális eszme és annak gyakorlata: a térben tervezni, csupán az első világháború után bukkant fel. Ettől kezdve már két világrendszer létezett - s bár nem feladatunk -, de érinteni kell annak fejlődését pár szóban a szocialista országokban is.

A szovjet tervgazdálkodás b o v o , magában foglalja elvileg - hol jobban, hol kevésbé kidomborítva - a területek arányos fejlesztését. Ennek példaként a 20-as évek elején kidolgozott GOELRO tervet, majd az 1928-tól beindult népgazdasági tervek makroregionális felbontását, ezt követően Sovnarhoz tervezési és igazgatási rendszert és végül napjainkban a termelőerők területi elosztására vonatkozó általános séma kidolgozását /N.N. NYEKRASZOV 1970, ALAEV 1965./ szokták megemlíteni. A gazdaság területi tervezésének szervezetét vizsgálva nyugati szerző /BEAUCCOURT C. 1967./ hangsúlyozza: 1. a szektorok közti regionális egyensúlyt, 2. regionális gazdaság hosszú távu tervezésének állomásait, 3. a gazdasági területek gazdasági strukturájában jelentkező különbségeket, 4. regionális tervezés és munkaerő-ellátottság közötti kapcsolatot, és 5. a szibériai migráció jelentőségét.

A szovjet tervezést úgy kell tekinteni, mint egy mátrixban lévő egységes tényezők háttérét, mely pozíciókból, méretből, erőforrásokból, emberi tapasztalatokból és egy új szociális rendszerből áll. /BERNARD PH. 1966./ A regionális tervezés alapelvei: erőforrások kihasználása és a regionális ipari komplexumok fejlesztése. A gyors népesség növekedés és város-vidék közötti egyensúly szintén hat a regionális tervezési elméletre és gyakorlatra.

1957-ben a szovjet ipar ágazati szervezettségéből területivé alakult át. Bár a gazdasági területszervezés gazdaságilag eredményes volt, a helyzet 1965-ben megfordult, és egy végrehajtó rendszert állítottak vissza. Az 1957-ben elfogadott gazdasági területszervezést vizsgálja, mely a szovjet gazdaság irányításához és tervezéséhez nyújtott volna segítséget. A területi rendszer elvetése a következők miatt kö-

vetkeztetett be: 1. ilyen jellegű megoldás összeütközött az állammal azon elképzelésével, hogy biztosítsa a fontos, különösen az iparágak gyors fejlődését, különösen a nehéziparét; 2. annak a készségnek a hiánya, hogy kielégítő hatalmat juttasson a területi tanácsnak a hatékony műveletek elvégzése érdekében; attól való félelem, hogy a területi rendszer fokozza bizonyos területek függetlenségi törekvését, különösen a nem-szovjet köztársaságok területén. A szovjet politikai fordulat azonban lehetséges, hogy csak időszakos visszatérése a regionalizációnak. /BONE R. M. 1967./

A népi demokratikus országok között a legtöbb regionális eredményt a lengyel geográfusok mutatták fel /A. KUKLIN KI, 1968. K. DZIEWONSKI, 1967./. Az alábbiakban ZAWADSKI M. /1969./ könyve alapján ismertetjük a regionális tervezést Lengyelországban.

A könyv, melyet Lengyelország regionális tervezése teoretikai, metodikai és szervezeti alapjainak szenteltek, a kibontakozás és a fejlődés fő pontjait tárgyalja. A fejlődés a regionális tervezés konszolidálását eredményezte a tervezés egész rendszerében. Lengyelország a közép a kevés ország közé tartozik, ahol a regionális tervezés célkitűzéseit és feladatait - mind intézményesített, mind szervezeti formáját tekintve - a legmagasabb törvény legális normái határozzák meg. /a Lengyel Népköztársaság parlamenti törvénye, 1961. január. 31./. Az egyes területekre vonatkozó törvényes döntések értelmében - amelyek részére vajdasági szinten adminisztratív egységeket hoztak létre - terveket készítettek, melyek két alapvető elemet kapcsolnak egybe: a gazdaság térbeli strukturájának programját és a fejlesztési programot. A terveket az erre a célra kijelölt intézetek vizsgálják fel /a regionális tervezés vajdasági központjai/, s kölcsönösen alá vannak

vetve a helyi hatóságoknak /vajdasági nemzeti tanácsok prezidiumai/, valamint a központi hatóságoknak. /az Elnöki Tanács Területbizottsága/. A fejlesztési programkészítésben és a területek gazdaságának térbeli strukturájában a hosszú távu, perspektivikus feladatok dominálnak. A jelenleg felvázolt terv 1985-ös évet tűzi ki célul. A feladatok szakaszokra való osztásával a regionális tervek az 5 éves népgazdasági tervekkel vannak összefüggésben, s míg meghatározzák a gazdasági ténykedések lokalizálásának céljait, hatást gyakorolnak a folyó gazdasági döntésekre, mindenekelőtt a beruházásokra. Lengyelországban a tervezés a háromszintű térbeli tervezés része; a terveket az országra, mint egészre, a regiokra és a városokra valamint falvakra készítik. Mint a rendszer átlagos eleme a regionális tervezés nagymértékben összefügg a termékelosztás nemzeti tervével, valamint a helyi tervekkel. Sokkal komplexebb a kapcsolat a regionális és ágazati tervezés közt, mely meghatározza a gazdasági feladatok többségét, azok eléréséhez szükséges eszközöket és meghatározza a feladatok végrehajtóit. A rendszer mindkét eleme közt felmerülő ellentétet közelítő tevékenység segítségével ki lehet küszöbölni. A tervkészítés módszerei megfelelnek a regionális tervezés módszerének. Ezek rendszerint általános tervezési módszerek, melyek speciális igényekhez vannak adaptálva. /folytonos megközelítési módszerek, mérlegmódszerek, gazdasági számítás módszerei, kevert módszer/. A térközi jelenségek elemzésében a kartográfiai módszerek szintén nagy jelentőséggel rendelkeznek. A regionális tervezés a szocialista kormány gazdaság és szociál-politikájának eszköze. A tervek segítségével kísérletek történtek arra vonatkozóan, hogy miként lehet a területen található erőforrásokat minél jobban kihasználni, és ezeken keresztül a teljes-körü fejlesztést meggyorsítani. A gazdaságpolitika állandó mutatója a külön-

böző területek szociális és gazdasági helyzetében mutatkozó túlzott különbségek szintje. A regionális tervezés az ország védelmének megerősítésében is mint egy eszköz játszik szerepet. A lengyel regionális tervezés individuális karakterre rendelkezik annak ellenére, hogy sok vonása közös más országokéval. Ez figyelemreméltó a fejlődés általános tendenciáinak háttérére és a különböző országokban jelentkező regionális tervezési sajátosságok ellenére. A könyv egy függelékkel fejeződik be, mely bemutatja Lengyelország összes területe fejlődésének fő problémáit az 1966-68 évi tervek tükrében.

A regionális eszme fontosságának felismerését jelentette hazánkban tavaly az ÉVM kebelén belül a Területfejlesztési Főosztály megszervezése.

A nyugati világban egészen az 1929. évi világgazdasági válságig úgy vélték, hogy a gazdaság földrajzi megoszlása általában a természeti tényezőkből fakad /földrajzi determinizmus !/ és hiábavaló is lenne törekedni annak megváltoztatására. Az Egyesült Államokban a Tenesse Valley Authority szervezet tekinthető a regionális tervezés első modern kísérletének. A nevezett szervezet semmibe véve a politikai és közigazgatási határokat arra törekedett, hogy az amerikai gazdaságot a világválság előestéjén felfrissítse és az USA DK-i részén orvosolja az elégtelen foglalkoztatottságot. Kezdetben ezt csupán úgy ítélték meg, mint egy csattanó amerikai választ egy sajátosan amerikai problémára.

A regionális problémákat a gazdasági krízis azonban Európában kiélezte. A gazdaság regionális koncentrálódása a válságot, a munkanélküliséget is "regionálisan" koncentráltta és azt sokhelyütt szociális robbanásig feszítette. Főképp é-

lesen jelentkezett a torzult ágazati strukturával jellemezhető Nagy-Britanniában. Az 1934-ben foganatosított Speciális Területi Törvények /B.J. LOASBY/ közvetlen feladata a válságtól legjobban sújtott Black Country, a szénbányavidék helyzetének a megjavítása, távlatban pedig az, hogy ezenkívül a kormány némi felelősséget vállal a regionális fejlődés és az ipartelepítés eloszlásának befolyásolásáért. Szintén ezeitől kezdődően pattanásig feszült Olaszországban a szinte félgyarmati gazdaságilag-társadalmilag elmaradott Dél helyzete. A Mezzogiorno viszonyainak megjavítására az Olasz kormány a Cassa per il Mezzogiorno tevékenységen keresztül különböző irányelveket, terveket és pénzügyi támogatást foganatosított.

Az első kezdeményezések után 40-esztendővel ma már alig van olyan országa a tőkés Európának - bármilyen is legyen az alkalmazott terminus technikus -, ahol ne lenne valamiféle, ilyen vagy olyan területfejlesztési politika. Természetesen ez minden országban az ottani problémáknak megfelelően, sajátos egyedi színezetet nyer. Hollandiában a közel négymillió főt tömörítő metropolis a Randstad Holland /Utrecht, Amszterdam, Hága, Rotterdam/ népesedési góca, és a szapora gyermekildás határozza meg fő feladatait. A felemás nyelvű Belgiumban pedig a nemzeti költségvetés regionalizálását a flamand-vallon területek közötti társadalmi-nyelvi ellentétekbe burkolt területi, gazdasági feszültség szabja meg.

Franciaországban a regionális ellentmondások szelidebb formában, kissé megkésve jelentkeztek mint az Egyesült Királyságban, vagy Olaszországban. Közvetlenül a háború után jelent meg J.F. GRAVIER /1947./ könyve, mely a párizsi agglomeráció "hipertrófiáján" keresztül a regionális problémákra

irányította a közvélemény figyelmét. A regionális eszme diadalra jutásában oroszlánrész jutott O. GUICHARD-nak /1965 aki egyénisége és befolyása révén, valamint az általa összeállított térképsorozatokkal élesen megvilágította a francia területi problémákat és ezzel döntő lökést adott a területfejlesztés gyakorlatának. A DATAR /DATAR = Délégation à l'aménagement du territoire et à l'action régionale/, a Területfejlesztési Minisztérium közvetlenül a miniszterelnöknek alárendelt - az ágazati tervezést végző Tervhivatallal egyenértékű - és a többi minisztérium fölé helyezett, hatalommal és pénzügyi eszközökkel is rendelkező hivatalos szervezet. A DATAR tevékenysége által Franciaország a területfejlesztés terén Nyugat-Európa egyik legelismertebb országa lett.

C. A területfejlesztés alapvető kérdései a kapitalista országokban.

A területfejlesztés a gazdaságpolitika egyik oldala. Bár célkitűzései mind a két társadalmi rendszerben azonosak módszerei a két rendszer különbségéből fakadóan alapvetően eltérőek. Szocialista viszonyok között a tervgazdálkodás adta keretek és a népi hatalom révén a népi állam a legnagyobb beruházó, telepítő. Lényegében itt tehát tudományosan kellőképpen megalapozott ismeretek alapján könnyebben lehetséges - még ha ez eddig a túlzott ágazati irányítottság miatt nem is valósulhatott meg mindig maradéktalanul - az egy központi akaratnak, elképzelésnek megfelelő optimális területfejlesztés. Kapitalista viszonyok közepette a területfejlesztés legfőbb központi elképzeléseinek végrehajtása érdekében nem elegendő csupán annak kellő tudományos megalapozottságu kidolgozása, hanem a magántőke beruházásait kell térben irányítani, ösztökélni arra, hogy a nemzetgazdaságilag hosszú távlatban kívánatos helyekre telepítsen, ami adott társadal-

mí keretek között nem kis feladat. Ez a nyugati országokban az alábbi fő kérdések megválaszolását várja a területfejlesztési szakembertől.

1. Biztosítani a foglalkoztatottság szabadságát, megszüntetni a munkanélküliséget

A területfejlesztés célja mindenekelőtt a gazdasági növekedés regionális következményeinek az enyhítése. Minden változás feszültségeket von maga után. A modern gazdaság növekedése különösen gyors. Az automatizálás fejlődése, a szabadidő civilizációjának az eljövetele, a primer, a szekunder és tercierszektorok közötti termelői tevékenységek arányeltolódása, a népesség gyors szaporodása, valamint ezt követően a termőföldek szűkössége és a természeti javak elapadása, egyidőben, de különböző intenzitással bizonyos jellegű területi egyenlőtlenségeket váltott ki. Ezek az egyenlőtlenségek elsősorban a foglalkoztatottság bizonytalanságában jelentkezett, ami a népesség migrációjában fejeződik ki.

Ellentétben egy igen széles körben elterjedt nézettel a Franciaországban megfigyelt mozgékonyság jó példa a területi feszültségekre, és az összehasonlítható a többi hasonló fejlettségi stádiumban lévő európai országgal. Minden évben mintegy 300-ezer személy változtat körzetet, fél-milliónyian megyét, és 2, 2,5-milliónyian munkáltatót. Gyakori, hogy a gazdaság felelősei ezt a mozgékonytságot önmagábavéve helyes és egészséges folyamatnak ítélik meg. De számba kell venni azokat is, akik annak kellemetlen következményeit elszenvedik. Nem véletlen, hogy ez utóbbiak gyakran szembehelezkednek azokkal, akik ezt a fejlődés elkerülhetetlen következményeként könyvelik el.

Atlagáltalánosabb gazdasági-strukturális változások előbb-utóbb kiéleződnek s így mindig földrajzi aspektust, térbeli formát nyernek. A mezőgazdaság hanyatlása /4,4 millió agrár dolgozó tűnt el a hatok európai közösségében 1958-1966 között/; a szénmedencék termelésének versenyképtelenség miatti elapadása /530-ezer elbocsátott bányász/; a textilipar konjunkturális válsága /470-ezer felszámolt munkahely/ elsősorban azokat a körzeteket sújtja, amelyek gazdaságának gerincét ezek az ágazatok képezik. A munkanélküliség és az elvándorlás tehát önként kínálkozik, és a közös, de kényszeredett mozgékonyágnak fentemlített kiváltó okai mind aggasztóbban jelentkeznek. A hanyatló gazdasági tevékenységből élő körzetek előbb vagy utóbb tehát alacsony életszintű területekké alakulnak. Így könnyen megérthető, hogy a regionális probléma mintegy évtizede a társadalmi kérdések akut formáját öltötte s így a legsúlyosabb politikai válságokat kavargatja fel. Elmult már az az idő, amikor egyesek virágzása, gyarapodása szabadon létrejöhetett mások nyomorúságára. A társadalmi osztályok szintjén ez már régóta nyilvánvaló. Ami a körzetek közötti egyenlőtlenséget illeti ez az igazság megkétszerezve és ezért elvakítóan jelentkezett. A fejlődésben elmaradott, vagy visszahanyatlott szegény körzetek jussának visszakövetelése a gazdagoktól, napjainkban már valamennyi nyugati országban mindjobban hangsúlyozódik és a benne rejlő szociális veszély miatt nem lehet félvállról kezelni.

A problémák megoldására több lehetőség kínálkozik. Legelterjedtebb az elmaradott területek megsegítésére fordított pénzügyi támogatás, a szubvenciók politikája. 1969-ben több mint másfél-milliárd USA \$-nak megfelelő összeget fordítottak az Európai Közösség keretein belül a vasút és a ki-termelőiparok deficitjének fedezésére. A mezőgazdasági szek-

torban pedig a piac szabályozására fordított összeg meghaladta a 2,3 milliárd ~~B~~-t. Ezen összegek nagyságrendjét jól érzékelteti, hogy a Közös Piac összes közigazgatásra fordított tőkéje - azonos időszakban együttesen mintegy 15-milliárdnyira rugott. Ebből látható, hogy a támogatási politika Nyugat-Európában igen jelentékeny.

2. A beruházási költségek reális mérlegelése, az infrastrukturális terhek arányos tervezése, illetve áthárítása

Az előzőekből helytelen lenne azt következtetni, hogy a területfejlesztés csupán ajánlatos ágazati, subvenciós politika. Ezt a primitív célkitűzést a nyugati országok többségében de különösképpen Franciaországban már régóta meghaladták, kezdettől fogva a földrajzi tér optimális hasznosítására irányuló átfogó politika volt. E kibővített tartalom helyes értelmezése tisztán gazdasági megfontolásokból könnyen belátható. E téren a területfejlesztés alapelve, hogy nem szabad tényként számbavenni azt, ami csupán a beruházási költségek és a kiadások tökéletlen szabályozásából adódik. Amikor egy vállalatvezető egy új termelési egység telephely-választásában dönt - de ez épp úgy érvényes a lakásépítéshez kezdő magánemberre is - az anyagilag érdekeltek nem veszik számításba csupán az őket közvetlenül érintő terheket. Ami az uthálózat, a vízvezeték-hálózat, a szanálás, a kórház és iskolaépítkezés közvetett terheit, azaz a kollektivitást érinti azzal a magánépítetők nemigen törődnek, minthogy ezek a terhek az adózók széles együtteseinek oszlanak el.

Ma már nyilvánvaló, hogy a hosszú idő óta elhanyagolt és mellékesen kezelt közös jellegű kiadásoknak az új telepítésben döntő szerepük lehet. Európai Gazdasági Közösség

egy tanulmánya kimutatta, hogy egy munkahelyre jutó közberuházások költsége egyik körzetről a másikra mintegy négyszeresen meghaladhatja az ugyanazon munkahelyre fordított magántőke beruházásának összegét. Bizonyos, hogy ha valamilyen reális költség ténylegesen magára a felhasználóra hárulna ahelyett, hogy azt a közösség viselje, a magán döntések az esetek legnagyobb hányadában teljesen eltérnének attól, amit ma megfigyelhetünk.

A közberuházások költségeinek mértéke és változása pedig lényegében az urbanizáció fokának függvénye. Az agglomerációk költség-többlete az, ami bukoltan jelentkezik és hosszú idő óta megtévesztette a kutatókat. Metodológiai okokból is viszonylag később jutottak ennek felismerésére és a kérdés még ma sincs teljesen tisztázva. Tény, hogy egy "ideális" agglomeráció méret fölött, amelyik szerzőnként 50-300 ezer lakos közötti nagyságrendű, egy bizonyos adott minőségű szolgáltatás biztosításához az egy főre jutó közművesítési költségek rohamosan növekszenek.

A legnagyobb agglomerációk terhelik tehát leginkább a közösség költségvetését. Példaként a párizsi agglomeráció esetét említhetjük, ami számos vonatkozásában sok rokon vonást mutat hazánkban a budapesti problémával. A negyedik és ötödik nemzetgazdasági tervidőszak alatt, azaz az 1962-től 1970-ig terjedő periódusban, a városi közműfejlesztés költségei /közutak, tömegközlekedési eszközök, ivóvíz, gázvezetékek, szanálás/ egyszóval a lakóövezetek normális életvitelének a fenntartási költségei egy főre vetítve 2-3-szorosan meghaladták ugyanazon időszakban az egy vidéki városra ténylegesen jutott költségeket. Ami pedig nem a beruházás, hanem a városi szolgáltatások üzemeltetésének költségét illeti, ez az eltérés a főváros és a vidéki városok között

mintegy 50 %-os nagyságrendű. Ez azonban, összevetve a külföldi tapasztalatokkal, egyáltalán nem abnormális. A beépíthető területek és a munkaerő költsége mint ahogyan Földünk minden nagy metropolisában is megfigyelhető sokkal magasabb Párizsban, mint a vidéki városokban és egy ilyen óriási méretű agglomeráció még sajátos specifikus problémákat is felvet. Mint pl.: a perifériás autótú kiépítése, a kivezető autópályák létrehozása, a regionális expresszhálózat kialakítása stb. E tényezők azok, tehát, amelyek mind ez ideig nem jöttek számításba. A területfejlesztési politika egyik legfőbb célja, hogy a közterheket részben, vagy egészben, de mindenesetre arányosan hárítsa át a tényleges fogyasztókra, akik annak javait élvezik.

3. A hosszútávlatu előrejelzés alapvető problémái

A gazdaság spontán mechanizmusának második hiányossága az, hogy nem teszi lehetővé a távlati előrelátást. Ez különösképpen érezhető a területfejlesztés kérdéseiben, ahol a tervezési időtartam évtizedeket ölel fel: és a legfontosabb infrastrukturális döntések - az új autószertrádák nyomvonalai, a telepítendő ipari üzemek és azok egymás közötti kapcsolatainak kialakítása, az egyes regionális metropolisok fejlődésének üteme stb. - csupán 20-30 év múlva kezdi éreztetni hatását. A ma hozott helytelen döntés a társadalmi-gazdasági társzerkezetben évtizedek múltán idült fekélyként jelentkezik. Ez a prognosztikus előrelátás azonban mindannyiszor új és új elemekkel gazdagodik, amelyekkel számolni kellene.

A beruházási politikának még mindig meg van az a hiányossága, hogy azt nem egy működésben lévő jövőre helyzetre dolgozzák ki; hanem az elmúlt időszak adottságait; helyzetét veszik alapul és vetítik előre.

Igen jó erre az úthálózat kialakításának példája. A utépitéshez nyújtott hitelek elosztásának kulcsa a klasszikus módszer szerint a meglévő forgalom intenzitásának figyelembe vétele. Elsőséget azoknak az autóutaknak adnak, amelyekről a múltbeli adatok alapján jelentős forgalmat teleznek fel a jövőben. Amikor tehát elfogadják, hogy erre az egyetlen kritériumra hagyatkozzanak, a tervezők olyan hibás logikába süllyednek amelyik arra törekszik, hogy a meglévő utvonalakat továbbra is megerősítse. Lényegében a XIX. sz. folyamán a vasutak radikális sémájának, majd pedig az úthálózat Párizs-centrikus kialakításának létrejötte egyaránt a hagyományos centralizációs törekvéseket tükrözi. Kezdeti fogva tehát felerősödnek az eredendő okok, amelyek kiinduláskor is dominánsak voltak. A fentiekből következik, hogy tervezők általában el sem tudnak képzelni más fejlesztést, mint amelyik a korábit követi, annak hiányosságait is felerősíti. Lényegében nem vezetnek be más új kritériumokat a választás rendszerébe.

Az Európában jelenleg fennálló interregionális egyenlőtlenségek, lényegében mind a XIX. sz-i ipari forradalomra vezethetők vissza. A gazdasági tevékenységek megoszlásában lévő mindenféle egyenlőtlenség arra törekszik, hogy önmaga által felerősödjön, később függetlenül már a kezdeti kiváltó okoktól.

Az adott helyzetben a területfejlesztők célja, hogy tagadva régít, egy teljesen új környezeti állapotot hozzanak létre. Találónan jegyzi meg Pierre MASSÉ, hogy a területfejlesztés nem más, mint a számított kockázatok és a hit tényeinek bizonyos féle kombinációja. A metodológiai fejlődés ellenére a hosszulejáratu előrejelzések mindenképpen megőrzik kockázatos, véletlenszerű jellegüket. Az automobil fel-

fedezése kellett volna, hogy kiváltsa néhány évvel korábban az utálózat területfejlesztési tervét, ami nem következett be. De épp így minden egyes technikai újonsággal külön-külön és összhatóságában is számolni kell. Így pl.: a légpárnás járművek technikájának a kidolgozása a szó legszorosabb értelmében a városi és városközi közlekedés forradalmát fogja kiváltani. Napjaink területfejlesztőjének ezzel - pedig ez csak egyetlen elem a számtalan közül - ma már mindenképpen számolnia kellene.

4. A helyes döntések, a társadalmi és a gazdasági érdekek összeegyeztetése

A területfejlesztési politika nehézsége elsősorban sajátos megközelítési módjából fakad, amelyik átmeneti jelleggel figyelmen kívül hagyja a rövidtávu eredményeket avégett, hogy egy jóval távolabbi jövőt előnyben részesítsen. A rövid és hosszutávu célkitűzések követelményeinek összeegyeztetése egyáltalán nem könnyű. A távoli több évtizedes jövőben kamatozó beruházások teljesen szokatlanok a hagyományos, gyors haszonra törő pénzügyi gondolkodástól.

A területfejlesztés kardinális problémája azonban mástól és pedig a társadalmi és gazdasági érdekek összeegyeztetésétől is függ. A gazdasági növekedés térben jelentkezik és bizonyos interregionális egyensúlyt tételez fel. Ez magába foglalja, hogy egyetlen egy körzetet se lehessen mellőzni, ami viszont egyáltalán nem azt jelenti, hogy valamennyi körzetnek ugyanazt a támogatást kell megadni és ugyanazt a gazdasági eredményt kell felmutatni, sem pedig azt, hogy ezt az egyensúlyt a népesség interregionális vándorlása nélkül végre lehessen hajtani. A növekedés mindig kell hogy magába foglaljon bizonyos fokú mozgékonytságot, mert ha ez nem maradna

fenn illetőleg, ha a területfejlesztés ennek megakadályozását tűzné ki feladatául, akkor többé már nem lehetne a fejlesztés eszköze, hanem ellenkezőleg egy leblokkolt társadalom felé vezető utat jelentené.

A területfejlesztés politikája tehát két véglet között laviroz, az egyik az, hogy tagadni minden földrajzi ellentmondást keresve egy teljesen kiegyensúlyozott fejlődést megszabadítva a népességet a területi áramlás valamennyi fáradtságától, másrészt pedig alkotni a technikai szakemberek számára egy eszközt, hogy játsszanak valamennyiök sorsával, feltételezve és a gyakorlatban alkalmazva bizonyos körzetek, bizonyos városok, bizonyos falvak növekedésének elvont modelljeit.....A területfejlesztés így nem lehet egyetlen egy diszciplinának sem az öröksége abban geográfusoknak, közgazdászoknak, szociológusoknak, építészeknek és még számtalan szakembernek kell részt vennie. A kompromisszumok határán helyezkedik el, ezért mindig politikai kérdés.

D. A jelenlegi adottságok elemzése

Európa országai több évezredes történeti fejlődés eredményeképp bizonyos fejlettségi szintre jutottak el. A területfejlesztés jelen feladatainak megértéséhez szükséges a pillanatnyilag fennálló adottságok, problémák vizsgálása.

A gazdasági tevékenységek térbeli megoszlása a nyugati országok többségében a XIX. sz.-i ipari forradalomból fakad. Korábban a gazdaság főképp az agrikulturához kapcsolódott, tehát a földrajzi térség többé-kevésbé homogén kitöltéséhez. Ezidőben bizonyos harmónia állott fenn különböző körzetek között. Azok a differenciálódások, amelyek az adott

gazdálkodás kereti között létrejöhetnek, természetesen is lassúak voltak, így nem váltottak ki regionális eltéréseket. Magában Franciaországban, mégha bizonyos körzetek is mint pl. Aquitánia, már a XVIII. sz. végén el kezdtek hanyatlani, azonban az ancien régime időszakban még nem volt tisztán elkülöníthető különbség a gazdag és a szegény körzetek között.

Az ipari forradalom széttörte ezt a harmóniát. Pierre GEORGE szerint Franciaországban a még ma is meghatározó erejű területi változások 1860-1880 között mentek végbe és az alábbi néhány eseményben összegezhetőek. Elsősorban a kőszénnek, mint legfontosabb energiaforrásnak, a gőzgépek meghajtására történő felhasználása, ezáltal a modern gyáripár megteremtése. Másodsorban a vasnak és az acélnek, mint a korszerű nehézipar alapvető nyersanyagainak felhasználása termelési, valamint gyors és tömeges forgalomra alkalmas közlekedési eszközök készítésére. Harmadsorban az ipari tevékenység ilyen jellegű kvalitatív megnövekedése egybeesett az a gigantikus kvantitatív népességnövekedéssel és vándorlással, amit az új közlekedési eszközök tettek lehetővé. Ez a tény monopolhelyzetet teremtett a vasut és a tengeri hajózás számára, egyidejűleg olyan árutömegek áramlását is lehetővé tette, ami minden tekintetben összehasonlíthatatlan a korábbi időszakok anyagmozgatásaival.

Ezek az új tényezők, elsőbbséget adtak és rendkívül előnyös helyzetbe hozták a kőszénben és vasércben gazdag körzeteket. A természeti kincsre települő alapanvaggyártás viszont magához vonzotta a feldolgozóipar jelentékeny részét. A tengeren túlról érkező termékek átalakítására számottevő ipar épült ki a nagy tengeri kikötőkben, ugyancsak a szárazföldi vasuti közlekedés kontinentális vonalainak csomópont-

pontjaiban. A politikai főváros pedig az irányító szervek a infrastrukturális berendezkedések és a közlekedési vonalak halmozódása folytán előre nem látható előnyökre tett szert. Nyugat-Európában a közrönti körzetek voltak, azok amelyek ke vezető földrajzi helyzettel rendelkeztek, az svínyi nyersanyagok jelentős részét összpontosították és így lényegében a Rajna partja körül tömörödött az ipari növekedés jelentős hányada. Jóllehet a gazdasági növekedés feltételei - mint erről későbbiekben még lesz szó - azóta jelentékeny mértékben módosultak mégis a kezdetben "megugrott" körzetek súlya tovább hangsúlyozódott. Ez a gravitációs folyamat, melyet bizonyos történelmi tények is erősítettek, létrehozta azt a nagy ipari övezetet, amely Manchester, Ruhr, Párizs, és Milánó között helyezkedik el. Jelenleg ebben a széles pásztban koncentrálódik a Közös Piaci hat tagország teljes ipari termelésének több mint kétharmada, a nevezett közösség népességének pedig a fel

E kiterjedt gazdasági tömörödés szive az Escaut, Meuse, Rajna folyók közös deltavidéke, amelyet olykor "nehéz háromszögnek neveznek". Ez az Európai Gazdasági Közösség súlypontja. E terület a világ leggyakrabban látogatott tengere felé fordul, amelyet egy négy ország között megoszló erdős hegytömeg keretez. Európa e térsége nemcsak kontinentális, de világszinten is elsőrangú természeti, gazdasági és társadalmi potenciált nyújt, ami ezt a viléket a Közös Piac államainak legdinamikusabb együttesévé és egyben legnagyobb népesedési góciává is avatja négyzetkilóméterenként több mint félezer lakosával.

E népesedési halmaz, amely fokozatosan összezsufolódott Európa szívében, adja meg az alapját és kulcsproblémáját az egész nyugateurópai területfejlesztésnek minthogy valamennyi országra kiterjed és meghatározza minden egyes ország sajátos regionális problémáit. Ennek peremén perifériálisan az elmaradot

területek helyezkednek el. Ezek az olasz Mezzogiorno, a francia Délnyugat, Nagy-Britanniában Skócia, az NSZK-ban a keleti tartományok és Bajorország. Valamennyien az ipari fejlődés peremére szorultak és gazdasági tevékenységük gerince még ma is jórészt a sokszor kisparaszti mezőgazdaságra szorított. A mezőgazdaság jelentőségének hanyatlásával egyidejűleg azonban elvesztik súlyukat a nemzetgazdaságon belül. Következésképpen mindinkább lemaradnak olyannyira, hogy napjainkban már csupán munkaerőellátói és más körzetek gazdaságának a megalapozói, sőt nagyon élesen fogalmazva "félgyarmatai". A mezőgazdaságban foglalkoztatottak rohamos csökkenése a termelékenység gyors és a felvevőpiac viszonylag lassabb fejlődésének ellentmondásából fakad. Ez egy olyan népességtöbbletben tükröződik, amelyik régtől fennmaradt és még sokáig fenn fog maradni e körzetekben. A megfelelő munkalehetőség hiányában viszont permanens krízissel küszködő területek lettek.

Míg a perifériális körzeteknek az agrikultúra hanyatlása a legsúlyosabb problémája, bizonyos régi ipari területek szintén égető problémákkal küszködnek. Ennek lényege a modern ipari feltételekhez való strukturális alkalmazkodás kérdése. Az iparágak egy csoportja a klasszikus iparágak, amelyek az európai gazdaság nagyságát létrehozták, az 50-es évektől kezdődően, de napjainkban már teljes egészében hanyatlásban, visszafejlődésben vannak. Ennek klasszikus példája a szénbányászat és az erre települő alapanyaggyártó iparok. A szén eredeti felhasználása technikailag megváltozott, és a szilárd fűtőanyagok tömeges hasznosításának új formája nem alakult ki. Fokozatosan háttérbe szorul tehát a folyékony energiahordozókkal szemben. Hasonlóan ide sorolható a textilipar hagyományos ágazatai, különösképpen a gyapotipar, amelyik az olcsó munkaerőt foglalkoztató fejlődő országok versenyét is kénytelen elli, de egyidejűleg a feltörekvő vegyipariak a műtextiliák konkurren-

cióját is el kell szenvednie. Azok a körzetek és övezetek, melyek csaknem kizárólagosan vagy teljesen ezekre az ágazatokra hagyatkoztak, nyilvánvaló, hogy gazdasági alapjaiban megbolygatva fokozatosan hanyatlanak, sorvadnak. A tengeren túlról érkező, kevésbé drága és jó minőségű ércek behozatala végn, ugyancz a legtöbb kohászati körzet sorsa is. Ez a vállalatokat termelőberendezéseikkel együtt az ércbányavidékektől inkább a tengerparti övezetekbe, a nagy kikötőkbe vonzotta.

A szénválság, amellyel az európai gazdaság 1958 óta szembeszembézett a legsúlyosabb a fent említett adaptációs problémák közül. 1962-óta az Európai Szén és Acélközösség országainak szakértői ugy értékelték, hogy a tagországok széntermelésének kevesebb mint a fele tekinthető nemzetközi szinten versenyképesnek. Ez a válság differenciáltan érinti az egyes szénmedencéket, geográfiai helyzetükből és geológiai adottságaikból fakadóan, de nem utolsó sorban attól függően, hogy a modern szállítási infrastruktúra rendelkezésre áll-e. Az olyan körzetek, mint a Ruhr-vidék, a holland Limburg és bizonyos értelemben a belga Kempen, amelyek modern hajózó utak közelében fekszenek és így könnyen elérhetők, sokkal zökkenőmentesebben tudnak átállni más gazdasági ágakra, mint a többi szénmedencék.

II. A REGIONALIZÁCIÓ MINT A TERÜLETFEJLESZTÉS FÖLDRAJZI ASPEKTUSA

A területfejlesztés a fent mondottaknak megfelelően tehát a nemzet- /nép-/ gazdaság optimális fejlesztésének biztosítása érdekében fogantatosított területi gazdaságpolitika. Mindegy ilyen politikai, gazdasági, és területi /földrajzi/ aspektust tartalmaz.

Politikai oldala a megfelelő potenciális inter- sőt szuperminiszteriális felelős csucsszerv létrehozása. Ez az államapparátuson keresztül területi-közigazgatási reformok végrehajtásával és az így kialakított tervezési körzetekkel megadja azokat a kereteket, amelyekben belül a területi, nemzetgazdaságilag fontosnak ítélt célkitűzéseket megvalósítja. E miniszteriális csucsszerv hatékonyságát a nyugati szerzők egyértelműen a kellő költségvetési keret biztosításában, a pénzügyi fedezetben látják.

Gazdasági oldala mint ezt a Bad Godesbergben 1970. őszén ülésezett területfejlesztési miniszteri konferencia leszögezte több komplex feladatcsoport köré vonható össze. Ezeket a későbbiekben ismertetjük.

Földrajzi oldala a regionalizáció kérdésével függ össze. A körzetkialakítás elméleti és módszertani utjain, ill. a gazdasági körzetek komplex fejlesztésének gyakorlati kérdései tartoznak ide. A továbbiakban ezeket is részletesen kívánjuk ismertetni.

Az európai területfejlesztés alapjai és legfőbb célkitűzései

Történetileg Nyugat-Európa országai két alapvető övezetre oszthatók, a már korábban kijelölt központi övezet sűrűn népesedett és iparilag igen fejlett területére amit délről, keletről szerkezetileg és gazdaságilag gyengén fejlett pászta övezet. Az európai integráció keretében mindinkább megvalósuló szabadkereskedelem a munkaerő szabad áramlása a tőke szabad vándorlása és az ipari koncentráció ezt a földrajzi helyzetből fakadó kiegyenlítetlenséget tovább fokozhatja, mint azt a legutóbbi évek tapasztalatai mutatják, ha idejében nem foganato-

sitnak közösen koordinált területfejlesztési koncepciót. E a tulzsufolódás a központi területeken a természeti környezeti gyógyíthatatlan károsodásához és az emberi életfeltételek romlásához vezet. Ennek érdekében szükséges az egyensúlyra irányuló fejlesztés, ami az arányos beruházásokon és munkahelyek kialakításán keresztül jelentkezne elsősorban és ez Európa számára jelentős előnyököt biztosítana. Ennek értelmében hangsúlyozza a Római Szerződés tagállamainak ott lejegyzett óhaját: "hogya tagországok nemzetgazdaságukat egyesítsék és annak harmónikus növekedését elősegítsék, ezzel egyidőleg pedig az egyes körzetek közötti távolságot és a kevésbé kedvező helyzetben lévő területek elmaradottságát csökkentse"

A harmónikus területfejlesztés számára Európában az alábbi tényezőket szükséges figyelembe venni.

1. A természeti környezet védelme

Egyértelműen elfogadott, hogy a természeti környezet fenntartása és a gazdasági növekedés egy és ugyanazon a célkitűzésnek a két egymást kiegészítő oldala. Az ipari társadalom korában, amikor a környezet hasznosítása, kihasználása is ipari méreteket ölt, lényegében a földrajzi térrel és a természeti kincsekkel való rablógazdálkodás veszélye fenyeget. Ennek érdekében szükséges a természeti kincsek védelmét, a természeti környezet tervszerű rendezését megvalósítani. Az ember számára elviselhetőbb környezet fenntartása előbb-utóbb létkérdés. Ez szükségessé teszi, hogy a környezet túlzott, tervszerűtlen kihasználásából adódó pusztítások, majd ipari méretekben termelődő szennyeződés egyes hatásait megszüntesse illetőleg csökkentse és egészében az emberi környezet számára kedvezőtlen fejlődést megakadályozza.

Bendkívül fontos az üdülőterületeket a természeti táj elemeinek megőrzésével kiterjeszteni, fenntartani, kiépíteni. Alapvető feladat a zsufolt városi körzetekben és azok közelében a természetes környezet fenntartása kellő nagyságu zöldövezetek kialakítása. A falusi térségekben valamint az elővárosi övezetben a környezet fenntartásához és javításához átgondolt sokoldalú földhasznosítási terveket kell készíteni. A komplex tájrendezés keretén belül a természeti szintek mellett szükséges a történeti emlékek megóvása és fokozott védelme. Meg kell akadályozni, illetőleg rá kell bírni a magántőkét, hogy azok messzemenően alkalmazkodjanak a központi elképzelések környezetvédelmi illetve területfejlesztési elképzeléséhez. Mégül pedig, ma már kontinensünknek egyik legégetőbb problémája a szennyeződések elleni küzdelem, mind technikai, mind gazdasági szinten ennek kibontakoztatása illetőleg a politika érvényesítése.

2. A falu és város közötti egyensúly eltolódása, a túlzott mértékű urbanizáció fékezése.

Az urbanizáció világjelenség, azt megállítani nem lehet. Káros hatásai a túlzottan koncentrált agglomerációs-konurbációs övezetek, ezek létrejöttét azonban fékezni lehet, ill. tervszerű irányba kell terelni. Az urbanizáció természetesen folytatódni fog, azonban szükséges a kellő és helyes arány fenntartása a zsufoltan beépített területek és a zöldövezetek között. Az embernek a természethez való visszatérés lehetőségét fenn kell tartani. Szükséges elkerülni egyes területeken kibontakozó óriássá duzzadt városi övezetek továbbnövekedését. Avégett, hogy az egyes körzetek közötti életszínvonalbeli különbségeket jelentősen csökkentsék és a népesség további tömörödését megakadályozzák valamint, hogy az egészséges környezetet fenntarthassák szükséges átfogó területfejlesztési politikát kialakítani.

3. A falusi területek problémái

Bár súlyuk csökken a mező és erdőgazdaság, a tengerhatalomsítás továbbra is összetevő elemei maradnak a nemzetgazdaságnak. Ezeknek az optimális fejlesztését biztosítani a területfejlesztés feladata. Szükséges a vidéki területeken a még meglévő kisipar szerkezetének és a mezőgazdaság átalakítása a munkaerő egy részének felszabadítása és új munkahelyek teremtése, ami városiakéhoz egyenlő jövedelmi szintet biztosít. Ennek érdekében szükséges az agrárterületek kedvező fekvésű helyei regionális fejlesztési központokat kialakítani. Előközművesített területeken üzemek telepítésével kell a szükséges fejlődést elősegíteni. A kulturális elmaradottságot a közintézmények minőségének és színvonalának javításával kell biztosítani. És végül az erre kedvező adottságu területeken a foglalkoztatottság érdekében a szolgáltatások, az idegenforgalom fejlesztése szükséges. Mind ennek érdekében elsőrendű feladat az olyan közlekedési viszonyokat létesíteni, ami lehetővé teszi a továbbra is vidéki területeken élőknek, hogy a körzet-központ magasszintű szolgáltatásait és intézményeit könnyen elérhesse és azokból részesülhessen.

4. Sajátos területfejlesztési problémák

A tagországok között mind szükségesebb a határvidékek összehangolt fejlesztése. Ezért központilag koordinált, a nemzeti keretekbe beilleszkedő, de a szomszéd ország határos regionális bizottságaival szorosan együttműködő szervezeti egységeket kell létrehozni.

A magas hegyvidékeken az idegenforgalmi központok gazdasági fellendülésének a helyi kezdeményezésekre, a területek főlegesen munkaerejére, az állam pénzügyi támogatásaira és

az infrastruktúra fejlesztésére kell támaszkodnia.

Az elszigetelten magbázárt falusi területeken, amelyek szinte reménytelen helyzetben vannak a gazdasági fejlődés szempontjából szükséges a természet minél eredetibb állapotában való fenntartása. Itt nagymértékben kell támaszkodni a helyi lakosság kezdeményezésére. Az elaggott ipari struktúrájú területeken új ipari üzemeket és szolgáltatásokat kell telepíteni a kieső munkalehetőség pótlása céljából. Az új telepítésen már kerülni kell a klasszikus "ipari zsúfoltság" és egészséges környezetet kell kialakítani.

5. Nyugat-Európa elmaradott peremfekvésű területeinek fejlesztési problémái

Különös gondot okoz azon peremterületek fejlődése, amelyek a munkalehetőség hiánya miatt problematikusak és ezért alacsony életszinvonaltól szenvednek. E területekhez sorolandó néhány övezet a Földközi tenger övezetében - ahol nagy munkaerőtartalékok vannak - az Atlanti parton, az északi országokban, valamint a keleteurópai államok felé eső határok mentén. Ezek a jövőben az európai területrendezés szempontjából nem jelenthetnek áthághatatlan akadályt s élelnívójukat fokozatosan közelíteni kell a fejlett területekéhez.

A peremterületek gyorsított gazdasági fejlesztésében a legújabb technikai újítások merész alkalmazása igen fontos eszköz. Ez elsősorban áll a közlekedés és a hírközlés területén. E körzetekben a távolság már nem jelenthet legyőzhetetlen akadályt, és pedig annál kevésbé minél tovább javul a közlekedési hálózat. Főleg e területek nem európai országokkal való kapcsolatainak tekintetében.

Bár már valamennyi nyugateurópai országban sz. mottevo intézkedéseket és erőfeszítéseket tettek a még mindig fennálló - sőt néha még növekvő - távolság a magasan fejlett és a kedvezőtlen adottságu vidékek között annak bizonyítéka, hogy európai szintü országok közötti intézkedések szükségesek a távolság csökkentésére.

III. A REGIONALIZÁCIÓ, MINT A TERÜLETFEJLESZTÉS FÖLDRAJZI VETÜLETE

A. A regionalizáció néhány elméleti kérdése

A földrajz a történelemmel az idő tudományával szemben tértudomány. A filozófiai /absztrakt/ tér az anyagi objektumok együttlétezésének rendje, a mozgó anyagi valóság, mint tartalom objektív lét formája. A keret a forma, ahogyan nekünk a valóság megjelenik. A tér dialektikája: folytonos és megszakított is egyszerre. A tér folytonossága /kontinuitása/ az együttlévő dolgok /jelenségek, állapotok/ kapcsolatainak szüntelen, állandó határtalan jellegét emeli ki. Megszakítotttsága /diszkontinuitása/ szakaszos voltát fejezi ki, ami a lehatároltságban, kiterjedésben nyilvánul meg. A határtalan, abszolút tér b. rminemü lehatárolása lényegében a tér dialektikus kettősségének önkéntes tagadása, relativ metafizikus megmerevítése, szubjektív "embertől" függő szinezetet nyer. Ez az összes régió- és tájprobléma filozófiai alapja. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a lehatárolt térbeli egység ne maradna továbbra is a tudatunktól függetlenül létező objektív valóság tartalmának, az anyagi mozgásnak megjelenési formája. A tér objektívitasán a végtelen kicsinyiségü egységekre osztás nem változtat.

A földrajz, mint az anyagi mozgások között a természet és a társadalom kölcsönkapcsolatát /környezet + ember = munka

mint objektív tartalmat együttlétezésében vizsgáló tudomány, vizsgálódásának kerete a konkrétan lehatárolt földrajzi tér /táj, régió, rajon, körzet/. Az emberi /egyéni és társadalmi/ megismerés relatív végessége lehatárolt térbeli kutatásokra kényszerít. A valóságban a tér azonban sohasem lehet teljesen megszakított /azaz nem határolható le sohasem egyértelműen és mereven/ hisz a megszakítottság, a relatív elem mellett mindig meglévő mozzanat a folytonosság, abszolút jelleg, ami meghatározott, állandóan ismétlődő strukturákból, azok végtelen kombinációjából tevődik össze. A tér e dialektikus belső ellentmondásából fakad a konkrét térbeli kutatások lehatárolásának /regionalizációs területi táj stb./ probléma is. A kérdés szélsőségesen így merül fel: mi a földrajzkutatási egysége, azaz elsődlegesen jól lehatárolható területi egységek, körzetek, tájak stb. vizsgálata, amelyben bizonyos elemek helyezkednek el; avagy bizonyos meghatározott fejlettségi szintet elért kialakított vonzáskörzettel rendelkező elemekből össze tevődő struktúra, térszerkezet. A neves francia geográfus VIDAL DE LA BLACHE /1910/ az utóbbi megoldás felé hajlott, amikor leszögezte, elsősorban az emberföldrajz felől közelítve meg a kérdést: "Ce n'est pas la région qui s'est dotée d'une capital; mais c'est la ville qui a forgé sa région" /Nem a régió van ellátva egy fővárossal, hanem a város kovácsolja ki vonzáskörzetét/. A felszabadulás utáni magyar gazdasági geográfia - szovjet példák - hosszú évtizedeket foglalkozott rajonkutatásokkal, gazdasági körzetek lehatárolásának kérdéseivel, a számos pozitív eredmény mellett lényegében közös nevezőre nem jutott. A számtalan rajonlehatárolási kísérlet végül is kompromisszummal zárult és a közigazgatási határokhoz igazodó /többszörösen módosított/ hat tervezési körzet kialakításához vezetett. A magyar rajonizációs munkálatok kritikáját nem lehet célunk adni, azok számossága önmaga bírálatát adja. Csupán a legutóbbi időben indultak meg a térszerkezeti kutatások. A természet és társadalom dialektikus kölcsönkap-

csolata kell hogy tükröződjön azok konkrét földrajzilag lehatárolt térbeli kölcsönkapcsolatában is, következésképpen - szerző véleménye szerint - a társadalmi léptékben mérve viszonylag statikus, így konkrétan lehatárolt, vagy lehatárolható természetföldrajzi kutatási egységben, a tájban a dinamikusán állandóan változó fejlődési /fejlesztési/ pólusok és adott vonzásövezetével kifejezhető gazdasági, szociális térszerkezet helyezkedik el. A kettő egymástól elválaszthatatlan dialektikusan át meg átszövik egymást, ember benépesítette bolygónkon kölcsönösen feltételezik egymást, egymástól elválaszthatatlanok. Az ember alkotta műtáj a folytonos és megszakított elemek ötvözete, következésképp csak viszonylagosan lehatárolható el, csak adott időkeresztmetszetekben állandó.

B. A regionális faktor szerepe a gazdasági fejlődésben

Az alábbiakban az OCDE (= Organisation de coopération et de développement économique/ tizennégy iparosított országában folytatott regionális politikát ismertetjük.

Már régóta vizsgálat tárgya az egyes országokban azoknak a tényezőknek az elemzése, amely egyes körzeteket kedvezőtlen helyzetbe hoz a többiekkel szemben. A fizikai tényezők úgy mint a földrajzi helyzet a demográfiai fejlődés és a gazdasági szerkezet már nagymértékben kifejeződik a regionális gazdasági növekedés különbözőségeiben, de nem kevésbé meghatározók az előbb ismertetendő történelmi és társadalmi tényezők sem. Előbb a közös tényezőket emeljük ki, majd az egyes országok sajátos problémáival ismerkedünk meg.

1. A közös tényezők a különböző országok területi problémáiban.

A különböző típusú kedvezőtlen adottságu területek néhány közös vonást is mutatnak. A gazdasági elégtelenséget két

alapvető mutatóval fejezzük ki: a tartós munkanélküliség és az alacsony jövedelem szint.

A gyakorlatban az országok többsége a mutatók egész sorozatát dolgozta ki és használja, és ezzel pontosabban tudja lehatárolni a fejlődésben elmaradt körzeteket.

A példák jól mutatják, hogy a természeti környezet és a gazdaság regionális problémái között igen szoros összefüggés van, ami az egyes országokban jelentékenyen változik a földrajzi, demográfiai és a gazdasági szerkezeti helyzettel. Rendszerint valamennyi országban kimutathatók az elmaradott és gyengén fejlett körzetek, a gazdasági szerkezet megújulását igénylő területek és a dinamikus fejlődési pólusok. Mint ahogy ezek elkülönítése nagymértékben függ a kiválasztott mutatóktól országonként, nem minden esetben vethetők össze. A megfigyelt szimptómákat sem lehet egymással egyértelműen azonosítani.

Gyakorlatban a hatóságok eszközei csak annyiban érvényesülnek, amennyiben a természet adta fejlődést elősegítik. Általában egy sokkal finomabbelhatárolás lenne szükséges, olyan ahol a fejlődés potenciálja meghaladja az egyes területek összetartozásának küszöbértékét és ahol ezeknek az eszközöknek esélyük van, hogy olyan fejlődési folyamatot váltsanak ki, ami a későbbiekben tovább folytatódik minden külső beavatkozás nélkül. Így pl. különbséget tesznek "problémakörzetek" és "döntéskörzetek" között, amelyek egészen különböző orvoslást kívánnak. Jóllehet egyes szerzők mind tökéletesebb elméleti osztályozást dolgoztak ki és a részletes tanulmányok is előbb-utóbb elkészülnek minden egyes országban mégis azok nagymértékben különböznek egymástól. Így pl. Chinitz az Egyesült Államok számára 7 modellből álló sorozatot dolgozott ki azért, hogy feltárja a kedvezőtlen adottságu körzetek változatos problémáit.

A körzetek között, amelyeket főképpen a gyengén fejle- jelzővel illetnek, megkülönböztethetők Észak-Európa gyéren népesült tágas övezetei /Norvégia, Svédország és Finnország északi részei/ Nyugat-Ausztria és Svájc hegyvidékei, Dél-Ország nagy része a Belga Ardennek és Kempen, Franciaország DNy-i része és az Egyesült Államok déli államai. Gyengén fejlett körzetek nagyszámban találhatók valamennyi országban. Gyengén fejlettség valamennyi jellegzetes vonása fellelhető ott: az iparosítás embrionális állapotban van, a mezőgazdaság nem elégséges a helyi lakosság eltartására és végül ez többi miatt főképpen a fiatalok tömeges elvándorlásra kényszerülnek. E nehézségekhez újak társulnak. Biztosítani kellene helyben maradt lakosság kielégítő szolgáltatásait az ország többi részéhez közelítőleg hasonló szinten. E körzetekben a jövedelem és a népesség csökkenése egy cirkulus vitiosust alkot: a helyi hatóságok alacsony bevételét a helyi természetű adottságok pazarlása, valamint a magánberuházások csökkenése kíséri. Sőt mi több a népesség gyakran a minimális technikai ismeretekkel sem rendelkezik, a felsőszintű szakképzettség szinte ismeretlen.

Itt a mezőgazdasági és falusi hagyományok rendkívül erősek, ezért elsősorban a társadalom szerkezetének megváltoztatása a fő probléma e körzet-kategóriában. A falusi problémáivalójában gyakran gyökereznek a regionális fejlesztési politika hiányosságaiban. A vidéki körzeteket gyakran magukra hagyják. A hazai központok, vagyis az elégségesen fejlett városok nem nyújtanak kielégítő kulturális és szociális lehetőségeket és kereskedelmi vonzerőt a vidéknek. Általában e körzetek gyérsége fejlettségi szintje gyakran betudható a szervező erejű központok részleges vagy teljes hiányának. A nem-fejlett körzetek hasonló típust képviselnek, de abban különböznek, hogy itt jóformán semmiféle központi szerepű településsel nem találkozunk, ilyenek például Kanada É-i területei.

Az elmaradott és egyoldalú/"monokulturális"/ ipari szerkezet a jellemzője a másik nagy problémákkal küzdő körzetti-pusnak. Ezek elsősorban a már régtől iparosodott országokban találhatók nagy számmal. Gyakran magas arányban hanyatló vagy alig fejlődő, illetőleg csupán egy-egy iparág képviseli egy-egy területen az ipart. A munkaerő a legfiatalabbak és a népesség legtanultabbjai gyorsan odahagyják szülőföldjüket. A fizetés, a juttatások és a foglalkoztatási szerkezet jóval az országos átlag alatt marad. E körzetek nagy része már a XIX.sz. óta urbanizált és iparosított, következésképpen az infrastruktúrájuk és szociális berendezéseik elaggottak, a modern követelményekhez elégtelenek, ez viszont nem nagy vonzerő az új, dinamikusan fejlődő iparágak és szolgáltatások számára. E körzetek hanyatlanak, vagy nem érik el az országos fejlődési ütem átlagát. Ha a kereslet csökken az országban, ezek azok a területek, amelyek legelőször érzik ennek hatását s igen erős munkanélküliségtől szenvednek. E típus főképp a Brit-szigeteken Pennsylvaniában, Uj-Angliában, Belgiumban, Franciaországban és Hollandiában jellemző.

Hasonló típusu az erősen népesedett városi körzetek problémája ami szintén megtalálható az országok többségében. Ez természetesen egészen másféle orvoslást kíván. London és Párizs agglomerációs gondjai szinte klasszikusak mellettük más jellegű, de hasonló gondokkal küzdő népességtömörödések is létrejöttek, mint pl. a Randstad Ny-Hollandiában, Koppenhága, Észak-Amerika számos városi központja. E népességtömörödésekben a megélhetési költségek igen gyors növekedését váltotta ki. Ez esetben a természeti tervezés szükségessége sürgetően jelentkezik. Elkerülhetetlen, hogy bizonyos országrészen a természeti erőforrásoknak túlságosan nagyfoku kihasználása ne menjen végbe, azonban ennek kedvezőtlen visszahatását a többi területre mérsékelni kell. Sajátos nagyvárosi problé-

ma, hogy míg a munkáskéz az ország egyéb területein nem nyel kielégítő foglalkoztatást, a városokban nincs elegendő munkaerő. A sűrűn népesedett övezetek ezen kívül sokkal magasabb ellátottsági szintjük révén nagy vonzást gyakorolnak a falvakra, főleg azokra a területekre, amelyek elzártnak élnek.

Es igen jellegzetes, Norvégiában és Svédországban. Bár az exod rural megfékezésére számos szankciót hoztak, mégis az országok többségében a hatóságok úgy értékelik, hogy napjainban a falvakról a városokba irányuló bevándorlás megerősödött.

A regionális politika tehát nemcsak egyértelműen a fejletlen területekkel foglalkozik. A regionális probléma másként jelenik meg egy demográfiailag gyorsan növekedő ország esetében /mint pl. Hollandia/ másképpen ott, ahol a népesség és a gazdasági tevékenység földrajzi eloszlásának egyenlőtlenségei kifejezettek /mint pl. az NSZK/, vagy ahol a gazdaság különbözőbb gondok híján virágzik és növekszik. Pl. az egy főre eső beépített területek növekedése az anyagi gazdaság kifejezésére igen jellemző érték az országok bizonyos csoportjánál. Sőt mi több minden ország előbb, vagy utóbb a népesség növekvő motorizációjának fázisán is átmev, ez pedig nagymértékű ut és autót építésében jelentkezik.

Végül meg kell jegyezni a határterületek fejlesztésének problémáját. Ez nemzetközi jellegű regionális probléma. Minden olyan helyen megtalálható, ahol a földrajzi tájakat politikai határok választják szét. Legjobb példa erre Luxemburg. Jóllehet, az ország területe parányi mégis három különböző típusú körzetre osztható, amelyek erős gazdasági szálakkal a szomszédos országokhoz "huznak". De hasonló Belgium esete is, a holland vonásokkal jellemezhető Flandria és a "franciás" gondokkal küzködő Vallónia helyzete. Ez esetben a regionális politika harmonizálása döntő és elengedhetetlen, ezek tanul-

mányozása nemzetközi keretekbe ágyazva. Ez a kérdés azonban nemcsak nemzetközi szinten merül fel, de megtalálható a szövetséges államokon belül is, így pl. Kanadában és az Egyesült Államokban. Ez talán hasonló vagy sokszor még súlyosabb problémákat vet fel és körültekintőbb megoldást kíván, mint az egymástól politikai határokkal elválasztott országok esetében.

2. AZ EGYES ORSZÁGOK SAJÁTOS PROBLÉMÁI

a/ Nagybritannia

"Az angol regionális politikát különösen hibátortalanította egy olyan megközelítés hiánya, amely a regionális politikát és a nemzeti szükségleteket integrálja, "Ha ezontul a regionális politikát mint a nemzeti politika állandó és integrált részét tekintjük el kell dönteni, hogy vajon az kívánatosabb-e az egész érintett országra nézve, hogy maradandóan területekre van felosztva /mindegyik terület saját koordináló és a regionális politikát elősegítő központtal/ vagy jobb-e a központi hatalomnak az ha meghatározzuk a területeket és visszavonjuk ahatárvonalakat amint és amikor ez célszerű; s el kell dönteni, hogy milyen mértékben lehetnek-e központi területek vezetői a központi kormány ügynökei, valamint azt, hogy mennyire képviselhetik a helyi érdekeket és hatóságokat." /G. Denton - M.

FORSYTH - M. MACLENNAN 1968/.

Az angol politika érdemlegesen hárítja el az akadályokat, de nem teljesen hatékony. "Szükséges fenntartani a hatékonyság és a felelősség közti mérleget; sem technikai szakemberek nem dönthetnek felelőtlenül sem a felelős képviselők nem hozhatnak eredménytelen döntést. A verseny a demokrácia formája: ahol és amilyen mértékben azt visszahelyezik vagy a beavatkozás útján ellenérik, a demokratikus felügyelet új formáinak kell kialakulni." //G. DENTON - M. FORSYTH - M. MACLENNAN 1968/.

Anglia bizonyos területeinek lassu fejlődése a kedvezőtlen i-

pari szerkezet következménye és legalább is alacsony növekedési rátájának egy része abból a tényből származik, hogy a koncentratottság nagy százalékban olyan iparágakban van, ahol szükségletük meglehetősen lassan koncentrálódnak és növekednek /MACKAY D. I./x 1968./

b/

A regionális problémák komplexek, különböző területgazdasági szerkezetű és ennél fogva különböző területi fejlettségű gazdasági problémák vannak Britanniában. Részben a népesség elvándorlási problémájához kapcsolódnak, egyes helyeken túlnépesség, máshol elnéptelenedés tapasztalható. A történelem, a modern közlekedés és a szociális forradalom a népesség újraelosztását teszi szükségessé egy gazdasági fokon, a jelzett változásokkal a városi rendszerben és koncepciókban. A földterület nagyon szűkös és ez a versenyből eredő területnövekedésre hat. Új gazdasági tervterületek létrehozását ezen problémák tükrében vitatja meg. A régiókat nemcsak nagyoknak, hanem homogéneknek is tekinti, bár Skóciát és Wales-épprajzi alapokra is tervezik. A területi tanácsok funkcióinak a gazdaságosság széles körét kell felölelnie, támogatva a szociális szolgáltatói döntéseket például: közlekedés megjavítása, ipartelepítés, egészségügy, művelődésügy, stb. A gazdasági területek méretének kialakítását a következő tényezők befolyásolják:

- 1/ területtervezők hiánya
  - 2/ a struktúra gazdasági egységessége és gazdasági problémái
  - 3/ a nagyméretű népesség támogatása területi szolgáltatások hatékony ellátása érdekében
  - 4/ "hatás víroshalmazi szféráinak" földrajzi kiterjedése
  - 5/ topográfia a víz-ellátottság biztosításának viszonyában
- /SMITH B. C. 1965./.

A regionális probléma elsősorban a hagyományos örökségű ipari körzetekben jelentkezik, ahol az elmúlt évtizedben nagyon eltért a fejlődés dinamikája. Szorosan kapcsolódik a népesség gazdasági aktivitásának megoszlásához és sokkal inkább városi és ipari jelleget ölt, sem mint falusit. A skóciai Highlands a Gael-föld központja nevezhető csupán egyértelműen fejlődésben elmaradottnak, ahol az országterület 17 %-án a népességnek csupán 0,5 %-a tömörödik. A korai és a XVIII-XIX. sz.-i igen gyors iparosítás e problémák legtöbbszörének eredője. Ez jól tükröződik a népesség területi megoszlásában. A nagyrészt szénbányászatra és könnyen kibányászható ércekre, valamint más nyersanyagokra támaszkodva helyben kifejlődött, vagy kedvező fekvésű kikötőkbe szállított nyersanyagokra telepített klasszikus iparok nagy felvirágzásának korszaka úgy tűnik ma már befejeződött és általános tendencia a hanyatlás. Ezt a világpiacon megjelenő új ipari nemzetek feltünése és a modernebb energetikai források és iparágak konkurenciája együttesen váltotta ki.

Addig, amíg a klasszikus iparok uralkodtak a legerősebb népességi koncentrációk is kialakultak főképpen Londonban, de emellett Midlandsban és É-on. A népesség nagyrésze is itt 95-100 km széles, mintegy 300 km hosszú övezetben összpontosult, amelyik megközelítőleg a Thames torkolatától Lanchashire partjaira húzódott. Az új iparok meghonosodása, hódítása nyomán a II. világháború előtti időkre jellemző demográfiai mozgás ma már megváltozott. A népesség kezdte elhagyni a gazdasági válságtól erősen megingott É-i körzeteket, és jelentős súlyponti eltolódást váltott ki. A korábban említett övezet még mindig a brit népességnek több mint 3/5-ét foglalja magába, de D-i részén és különösképpen a fővárosi övezete periferiáján relativ jelentőségű növekedést ért el.

A XX. sz. jellegzetesen fejlett technológiát igénylő értékes fogyasztási cikkeket előállító iparai, ugyancsak a szolgáltatási ágazat igen gyors növekedésben van és jellemző tendencia, hogy a korábban is fejlett túlnépesedett körzethez koncentrációdjék. É- és Ny-Skócia és Wales ugyanakkor, jóllehet jelentős iparvidékeket is foglalnak magukban, azonban ezek felszereltsége elavult és ezért igen lassan, vagy visszafejlődnek. A kiviteli iparok - piac híján - napjainkban szintén sok nehézséggel küzdenek. Az elmaradott körzetek ipara általában korszerűtlen és elégtelen, ami szükségessé teszi a infrastrukturális hálózat bővítését, hogy a körzet vonzó legyen a modern iparágak és a szolgáltatások számára. A kedvezőtlen körzetekben a munkanélküliség jóval a nemzeti átlag fölé volt a háboru utáni évek folyamán, jóllehet az aktív népesség 100 %-os növekedése sokkal kisebb mint egyéb helyeken. Ez az oka többek között a szénbányászat körzetesítésének. DK és Midlands gyorsanfejlődik és ott a megélhetési költségek gyors növekedéséből fakadó különböző típusú problémákat részben már megoldották; amivel a társadalom minden túlnépesedett területén szembe kell, hogy nézzenek. Ezek a nehézségek különös súlyt kapnak a londoni agglomerációban.

b/ Olaszország

Olaszország hosszantartó gazdasági növekedése északra koncentrációzott olyan mértékben, hogy egy kettős gazdaság alakult most ki, amelyben Dél viszonylag fejletlen. Több jelenlegi gazdasági tapasztalat bizonyítja ezt az egyenlőtlenséget, és megjavítására irányuló négy fázisú politika a központi regionális növekedési terv koordinálásához vezetett 1965-69 közötti időszakban. Regionális tervezési törvényre 1942-ben tett első kísérletek eredménytelenek voltak, és 1957 után ipari zónákat hoztak létre Délben, nagyobb nyomtatékot adva az ipari fejlődésnek. Délben magánerebből és más kormánydirektiva ösztönző

segítségével néhány beruházást eszközöltek, de még így sem volt teljesen hatékony az iparra orientált program. A fizetési mérleg helyreállításának kérdése a regionális fejlesztéssel egyre fontosabb lett a Közös Piac megjelenése miatt. 1965 óta a politika legújabb irányzata célul tűzte ki számos kormány-konvencióját - figyelembe véve a nemzeti növekedést és a nemzeti bevételt, mely elősegíti a területi fejlődés potenciális növekedését, és a területi és ágazati programot egy nemzetgazdasági tervvé koordinálja. Néhány eredményt az olasz politika lehet tulajdonítani, minthogy az összes mutató javult. Délen. Mégis, Észak és Dél közti rés, ha lehet még nagyobb, Észak egyre gyorsabb fejlődése következtében, és így célszerű, hogy a Délre irányuló támogatási politikát ténylegesen hatékonyabbá tegyék. /SINGH B. 1967./.

Olaszország jelenlegi területi különbségeinek forrása messze nyúlik vissza a történelemben. Olaszország hét körzetre van felosztva /Észak-Nyugat, Észak-Kelet, Toscana, Közép-Kelet, Dél, Szicília, Szardínia/, és a legjellemzőbb tartományok ki vannak emelve /és példák: Cuneo, Brescia, Pisa, Ascoli, Piceno, Salerno, Agrigento, Sassari/. A kormány célja az volt, hogy elősegítse a stabilitást, de az adórendszer regresszív. A munka és szervezés tényezői nagyobb koncentrációt igényelnek, mint a regionális kormánypolitika fővárosra irányuló tényezője. /SAVILLE L. 1967./.

Az 1860-as egyesítés óta Olaszország társadalmi és gazdasági szerkezete egyértelműen jellemezhető a Mezzogiornó /Dél-Olaszország/ és az ország többi része közötti mély, a társadalmi-gazdasági tevékenységek minden szférájában megnyilvánuló szakadék. Dél-Olaszország az ország egész területének 40 %-át foglalja el, ahol kerekén 20 millió fő él, vagyis a lakosság 33 %-a. Gazdasági fejlődése földrajzi, természeti, éghajlati és történelmi tényezők miatt megkésett. A II. világ-

háború végéig Dél-Olaszország nagyrésze szegény és elmaradott vidék volt az infrastruktúra és a társadalmi berendezések tekintetében. A helyzetet súlyosbította a rendkívül dinamikus természetes gyermekmortalitás, ami végül is tartós kivándorlásba csapódott le. Ezen idő óta gyors és eléggé maradandó javulás figyelhető meg. A jövedelem növekedése 1951 és 1967 között évente mintegy 5 %-os volt /szemben az országos átlag 5,5 %/ Dél-Olaszország mégis egészében gazdaságilag gyengén fejletlen. Az egy főre jutó jövedelem csupán 68 %-a az országos átlagnak és e körzet hozzájárulása a nemzeti jövedelem növeléséhez mindössze 25 %.

Egyébként mind Dél-, Közép- és mind pedig a fejlett Észak-Olaszországban a regionális különbségek igen sok problémát vetnek fel, minthogy mindenütt vannak relative elmaradott és túlfejlett területek. Így pl. Közép-Olaszországban a fejlődésben megrekedt mezőgazdasági vidék változik a túlkonzentráció övezetekkel /Róma/. Az egyenlőtlenségeket tovább élezte az 50-es évek gazdasági pangása is.

c/ Franciaország

A sűrűn népesedett ipari és városi körzetek, É-on és K-en helyezkednek el. Igen határozott ellentétben vannak a kevésbé kedvező helyzetű Ny-i tájakkal, melyek főleg földből élő falusiak és lassan elnéptelenednek. A népesség és a gazdaság túlságos koncentrációja Párizsban képezi a területi egyenlőtlenség legégetőbb gondját. A népesség 19 %-a Párizsban és környékén él, a nemzeti terület 2 %-án lakik, ugyanakkor a népességnek csupán 37 %-a él Ny-on, az országterület 56 %-án. Igen szembeszökő, hogy DNy bizonyos körzeteiben ez az ipar már azelőtt elkezd hanyatlani, mielőtt a helyi természeti adottságokat maximálisan hasznosítani. Egy a gazdasági szerkezet

újulását igénylő pászta helyezkedik el főképp É-on és K-en. A francia területfejlesztés harmadik legégetőbb gondja. Főp az egyoldalú gazdasági szerkezettel jellemezhető körzetek, ahol az új iparágak nem fejlődnek kielégítő gyorsasággal, ahogyan nem kínálnak kielégítő munkaerőt. Ezek a különbözőségek igen súlyos nehézségeket okoznak, amelyet még jobban nehezesít a vidéki körzetekből történő tartós elvándorlás az ipari régiók felé, valamint az ország renyhébb népesség gyarapodása. A francia területfejlesztési problémát részletes boncolgatásunk később még rátérünk.

a/ Benelux

A három Benelux-országban valamennyi regionális probléma eredetét illetően visszavezethető utóbbi évtizedben felgyorsult gazdasági és infrastrukturális változásokra, és ez különböző mértékben sújtotta a hagyományos gazdasági tevékenységeket és foglalkoztatottságot, ami regionális színezetet nyert. Ezen országok általános helyzete hasonló: mind a három erősen importosított, a külkereskedelmük igen aktív, és elsősorban a nyersanyagok és az értékesítési piac tekintetében teljesen más földről függők; népességük sűrű, életszínvonaluk magas. A gazdasági szerkezet módosulását jellemzi a hagyományos foglalkozási ágak gyors hanyatlása, különösképpen a szénbányászaté, a textiliparé és a mezőgazdaságé. A dinamikusan fejlődő iparok, mint pl. a petrokémia többé-kevésbé a partvidékre vagy annak közvetlen közelébe telepedik, ami tovább élezi a regionális ellentmondásokat. Végül jellemző még a városhoz kötődő tertiár szektor fejlődése is, ami viszont a városi és falusi körzetek közötti egyenlőtlenségeket tovább elmélyíti.

Hollandiában emellett vehemens demográfiai növekedés figyelhető meg. Ugy vélik, hogy a jelenlegi 12 milliós népességszám a század végére eléri a 18 milliót. Legsúlyosabb terület-

fejlesztési gond a 4,5 millió Randstad Holland /Utrecht, Amszterdam, Hága, Rotterdam/ metropolis fellazítása, gazdasági förlényének csökkentése. /ALBERT J. G. 1970./ Hollandiában tervezés országos, vidéki és városi szinteken történik. A ismerés meg is adja a tervezéshez való regionális közelítés hatépségét makro- és mikroszinten egyaránt. A kevésbé fejlett területekre vonatkozó ipari ösztönzés képezi a makroszintű regionális tervezés fő tartalmát, míg széleskörű megközlítési formák adják a mikroszintű regionális tervezés lényegét. Köszintű tervezés /fővárosi területekre vonatkozóan/ jelenleg szerez magának létjogosultságot, de tért kell még hódítania kevés természeti forrás ellenére Hollandia anyagi fejlődése gyors, ami a különböző szintű gazdasági és fizikai tervezésnek köszönhető. /ASHOK K. DUTT 1968./ A felemás nyelvű Belgiumban a regionális problémáit sajátosan színezi a flamand-vallon nyelvi- etnikai ellentét. Az ország nehézségeit fokozza, hogy a korán iparosodott, főképp a szénbánya-vidékekre alapozott vallon-lakta Délen; a háboru utáni súlyos demográfiai hátrányra vezetett. Ezzel szemben a flamand népü nyugati földek a tengerpart menti fekvés előnyeit kamatoztatva dinamikus fejlődésnek indultak, számottevő népesség-gyarepodással. Luxemburg akárcsak Belgium szintén szembe kell hogy nézzen a szerkezeti problémákkal, minthogy ipara magasfokon az acélkohászára koncentrálódik, a mezőgazdasága pedig a kisárutermelőkön alapszik.

e/ Német Szövetségi Köztársaság

A második világháborura visszavezethető népességmozgás igen tartós falu-város irányu elvándorlással kombinálódik, ami kihangsúlyozza a népesség térbeli szerkezetének egyenlőtlenégeit. A szövetségi köztársaságban a gazdasági tevékenységek mindinkább a decentralizálás és új helyeken való megtelepedésé-

elé irányul és mintegy évgyürü-szerűen veszi körül a Rajna és a Ruhr, a Rajna és a Majna, a Rajna és a Neckar medencéit, gyszintén a nagyvárosokat, mint Hamburg, Hannover és München. z É-i ipari tájak között gyengén népesedett és elégtelenül tékesített agrárvidékek pásztája húzódik el. Csupán a három nagyvárosban haladja meg a népességszám az 1 millió főt, így tulzsufoltság problémája, ha fel is merül, de nem ölt olyan zélsőséges méreteket, mint akár Londonban, akár Párizsban. z ipari népességnek mintegy 50 %-a az országterület 13 %-ára szszpontosul. A fejlődésben elmaradott területek az ország 0 %-t foglalják el, a népességnek mindössze 10 %-ával, akik öbbségében mezőgazdasági dolgozók. A birtokok azonban tulsóosan kicsinyek ahhoz, hogy könnyű keretek között ésszerűen s gazdaságosan lehetne kihasználni. E kevésbé fejlett körze- eken kívül gazdasági szempontból léteznek még más szerkezeti yengeségek is, amelyek szintén igen különböző aktivitást i- éznek elő. Így az egyoldaluan textilipari, szénbányászati és orcelánipari körzetek. Ezen ágazatokat érintő krízis sajátos roblémákat vet fel. Közülük legjelentősebb a Ruhr vidék, tel- es egészében a szénbányászat válságával küzködik. A körzete- ítés módszerei elsősorban annak céljaitól függnnek. Ismeretes azdasági ökonometrikus, államigazgatási vagy tervezési körze- esítés. Így pl. nem szabad összetévesztteni a tervezési körze- esítést, amely tíz év előrelátást követel, az államigazgatási onzervatív körzetesítési módszerekkel. A körzetesítési mód- zerek nagyban függnnek a kapott területek típusától és a fi- yelembe veendő jellemzőktől. A körzetesítés minőségi és meny- yiségi jellemzők alapján határozható meg. Mennyiségi eltéré- ek csupán a körzet magjának meghatározására alkalmasak és ha- ározott határok helyett csupán átmeneti sávokat kaphatunk. Így l. három sémát határozta meg Nyugatnémetország számára, me- yek különböző részletességgel engedik meg, hogy azokat egy t étlépcsős sémába foglaljuk. A mennyiségi különbségek felhasz- lásakor a legnagyobb nehézséget a jellemzők értékének ka-

librálóját okozza, amely változhat időben és térben. Nyugatmetországban a körzetek magjaiként a városok szolgálnak 100 ezer fős népesség feletti is, amelyek 1500 alkalmazottal bírnak, pénzügyi és biztosítási vonalon központi helyet foglalnak el. Ezen körzetek határát az a vonal jelzi, ahogy az illető központ alternatívikus vonzása egyenlő.

f/ Skandináv országok

Az É-i országok csoportja - kivéve Dániát, ahol már régóta szembe kell nézni a nagyszámu szigetből fakadó sajátos és a magasabb népsűrűség miatt eltérő problémákkal - elsősorban nagy területi kiterjedésükkel az éghajlat és a növényzet feltételeiben megfigyelhető különbségekkel és a népesség alacsony sűrűségével jellemezhető. Azok tehát hasonló nehézségekkel küzdenek, ami elsősorban a közlekedés, a mezőgazdasági termelés és a kézműipar fejlesztése területén jelentkezik. Az országokon belül bizonyos "mag körzeteket", fejlett göcöket lehet elkülöníteni, amelyek kicsinyek bár a gazdasági növekedés ritmusa igen gyors. A népsűrűség, az ipar változatossága és az urbanizáltság foka szempontjaiból ezek a területek hasonló fejlesztési problémákat vetnek fel, mint Ny-Európa országai, mind az urbanizáció, mind a területfejlesztés kérdéseiben.

De a "magkörzeteken" kívül főképp nagy kiterjedésű É-i tájakon az uralkodó ipar elsősorban az egymástól távoli telephelyű nyersanyagkitermelés, ami pillanatnyilag gyökeres átalakulásban vagy hanyatlásban van. Ez a fejlődés magába foglalja a népesség elvándorlását a "mag körzetek" szolgáltatása és ipara felé, ugyancsak a vidékről a városokba áramlást az egyes körzeteken belül. Finnországban, Norvégiában és Svédországban a legfontosabb kritikus helyzetűnek megítélt körzetek É-on található, amelyek távol vannak a magterületektől,

éghajlatuk zord, ipari szerkezetük nem változatos és állandóan munkanélküliség vagy a nem kielégítő foglalkoztatottság réme fenyeget.

Ezen az általános képen belül a gazdasági és társadalmi fejlődés szerkezete és foka közötti különbségek kvalitatív és kvantitatív formában jelentkeznek az egyes körzetekben és ezek felmerülnek vagy fel fognak merülni valamennyi É-i országban. Svédország, ahol az életszínvonal és az egy főre jutó jövedelem szintje a legmagasabbak egyike a világon, kényszerül a magasfoku jólétből fakadó problémákat megoldani: így pl. biztosítani az elégtelen szintű szolgáltatással ellátott kevésbé népesedett körzetek lakóinak ezt az életmódbeli szintet, ami a szülőföldhöz köti őket; szembe kell néznie a népesség növekvő és mind erősebb motorizációjával, az egy főre jutó beépített terület gyors növekedésével, valamint a pénzügyi források sok mindinkább ésszerű hasznosításával. Norvégiában a regionális fejlődés problémái mindenekelőtt a szóróvnytelepülések és a geográfia és topográfiai feltételek azok, amelyek a termelés és a foglalkoztatottság közötti egyensúlyhiányt létrehozzák. A mezőgazdaság, az erdőgazdálkodás és a halászat 1960-ban a munkkerő 1/5-ét foglalkoztatta, ugyanakkor a bruttó nemzeti jövedelemhez mindössze 9 %-kal járult hozzá. Az igen jelentékeny belső vándorlás megőrződött a háború utáni időkben és bizonyos településkoncentráció kialakulásához vezetett. Finnországban a fejlődő körzetek legfontosabb problémája, hogy a termelőtevékenység nem eléggé hatékony, ami a primer ágazatok uralkodó helyzetében fejeződik ki. 1967-ben a primer ágazatok /mezőgazdaság, erdőgazdaság, halászat/ a bruttó nemzeti jövedelemnek csupán 15 %-át adták, holott az összes foglalkoztatott 27 %-a dolgozott azokban. Csak a mezőgazdasági népesség aránya 9 és 25 %. Ezen kívül e körzetek hagyományos iparai alig-alig fejlődnek, ezért a mezőgazdaságot elhagyó munkaerő

pen D-en, DNy-on és ÉNy-on fog megnövekedni és hogy a népesség a már eddig is túlszűfolt városi régiókban, valamint a leggyorsabban növekvő piacterületeken fog emelkedni. A jövőd tervek alapvető hipotézisét képező tanulmányok célja, hogy a népességet lehetőleg a jelenlegi helyén kösse meg, s ezzel megakadályozza, hogy a foglalkoztatottságban váratlan akadályok gondok merüljenek fel. Ez elsősorban a magángazdaság érdeke, ezért a hivatalos hatóságok nem tesznek és nem is akarnak tenni semmit a fejlődés érdekében. A szövetségi kormány programja végső soron az, hogy a regionális problémák megoldása az alapvető gazdasági-társadalmi mozgásokhoz képest.

Meglehet, hogy az elkövetkezendő évtizedekben a munkanélküliség sokkal nagyobb fokú lesz a nagyvárosokban és itt az amerikai gazdaságnak sokkal súlyosabb problémákkal kell majd szembenéznie, ami napjainkban épphogy csak észrevehető. Azonkívül jóllehet, hogy a családok tervezett átlagos reáljövedelmének 1975-re meg kell haladnia valamennyi tagországban azt a szintet, amelyet napjainkban nyomorszintként tartanak számon régióként, mégis a szakemberek véleménye szerint a gazdag és a szegény övezetek közötti életnivőbeli szakadék méginkább el fog mélyülni mint napjainkban.

3. A regionalizáció Franciaországban

Miután a regionális problémákat a legfejlettebb tőkés országokban bemutattuk szükségesnek látszik konkrétan Franciaország példáján ismertetni, hogy a regionalizáció milyen formában, milyen intézményeken keresztül realizálódott. A probléma gyökerei visszavezethetők arra a regionális tartományi keretre, amely az 1789-es forradalommal együtt meg is szűnt. A történelmi tartományok /anciennes provinces/ a földalapu feudális társadalomban a gazdálkodás, 1791-ig az alkotmányozó nemzetgyűlés átszervezéséig a közigazgatás és államszervezet keretei

voltak. A természeti tájakhoz részben igazodó 33 tartomány eltérő nagyságu volt. Allegnagyoobb /Guyenne és Gascogne/ közel 40-szerese volt a legkisebbnek /Comtat Vénissin/. Az ancian régime béklyóit széttörő forradalom szétvetette annak megcsontosodott közigazgatási kereteit is. A felvilágosodott század racionális közigazgatási kereteket kívánt meg. Így alakították ki a többé-kevésbé hasonló nagyságu /4-7-ezer km², a mi megyéinkkel egyméretü/ départementeket. Kezdetben 89 volt, ma 95. A XVIII. sz. végén, a közlekedési szállítási technika, a termelés volumene és a népesség akkori mobilitását tekintve a département kielégítő volt mint közigazgatási és gazdasági szervezési egység. Napjainkban a nemzetközi munkamegosztás, az eltérő gazdasági fejlődés, a területileg differenciáltan elhelyezkedő termelőerők miatt, a népesség társadalmi újrágazódása és az területi átrendeződése után már túl kicsinyek ahhoz, hogy a gazdaság alapsejtjei legyenek.

A tulkoncentrált Franciaországban mind sürgetőbb feladat lett a gazdaság arányos területi fejlesztése. Nem csupán általános gazdasági, hanem politikai és szociális megfontolások is vezettek oda, hogy tartalmilag megújult formában érdeklődjenek a régió problémája iránt és most már a mind jobban égető gyakorlat sürgette, hogy az állam területi tevékenységének megfelelő arányos geográfiai kereteket megtalálja. Ezt annak a ténynek a felismerése is sürgette, hogy ezek a keretek lényegében nem léteznek a klasszikus adminisztratív szerkezeten belül.

A megye /département/ felosztás ugy, ahogy azt annak idején a nemzetgyűlés létrehozta a korai kapitalizmus szülötte és az akkori kor gazdasági - társadalmi valóságának felel meg. A határok megvónásának az alapelve az volt, hogy megfelelően a lóval járó zsandárság igényeinek azaz a megyeszékhelyről kiindulva bármelyik pontja napkelte és napnyugta között egy nap a-

latt elérhető legyen. Gyakorlati többé-kevésbé földrajzi közép-tájak határai szerint egynapi lovon-járásra vonták meg határa-it. A viszonylag kicsiny méretű megyék kiszabásában ez volt a döntő szempont. A földrajzi, emberi és gazdasági realitások alig-alig voltak számbavéve. Lényegében ez a probléma nagyon hasonlatos a hazai megye-problémához ill. a nagyobb területi, gazdasági, tervezési egységek kialakításának kérdéséhez.

Olyan hosszú ideig létezett azonban a megye, hogy előbb-utóbb, de idővel reális létező lett. Az a tény, hogy az emberek közös adminisztratív keretek között éltek, egy bizonyos összetartást, összetartozást, szolidaritást alakított ki és legtöbb helyen megalkotta a megyei életet. De míg jóllehet a megye a gazdasági élet számára lényeges támasztékot alkotott és alkot az is elkerülhetetlen volt, hogy sok ritkább szolgáltatás nem kapott, de nem is kaphatott helyet minden megyében, és azok előfordulási gyakorisága, látogatottságuk folytán egy-egy megye fölötti szervezetben kaptak helyet. Bizonyos közigazgatási szektorok sajátosságából adódik, hogy bizonyos fejlettségi problémákat összefogottabb, magasabb szinteken oldjanak meg, mint pl. az olyan nagy beruházások, mint az utépités, ami szükségszerűen áttöri egy-egy megye határát és ezek a tények egymást kölcsönösen erősítve a nagyobb gazdasági egységek kialakítására ösztönöztek.

1957-ben már több mint 50 olyan fontos közigazgatási és közszolgáltatási funkció volt az országban, amelyik áttörte a hagyományos megyei határokat és jóval nagyobb területre sugár-zott ki. Így azután fokozatosan minden egyes adminisztratív tevékenység kialakította saját kereteit, amelyen belül a szolgál-tatásai működtek, de a legkevésbé sem volt tekintettel arra, hogy ez mennyire esik egybe, vagy nem a többivel. Ez a helyzet azonban nemcsak a közigazgatás számára volt kényelmetlen, hanem

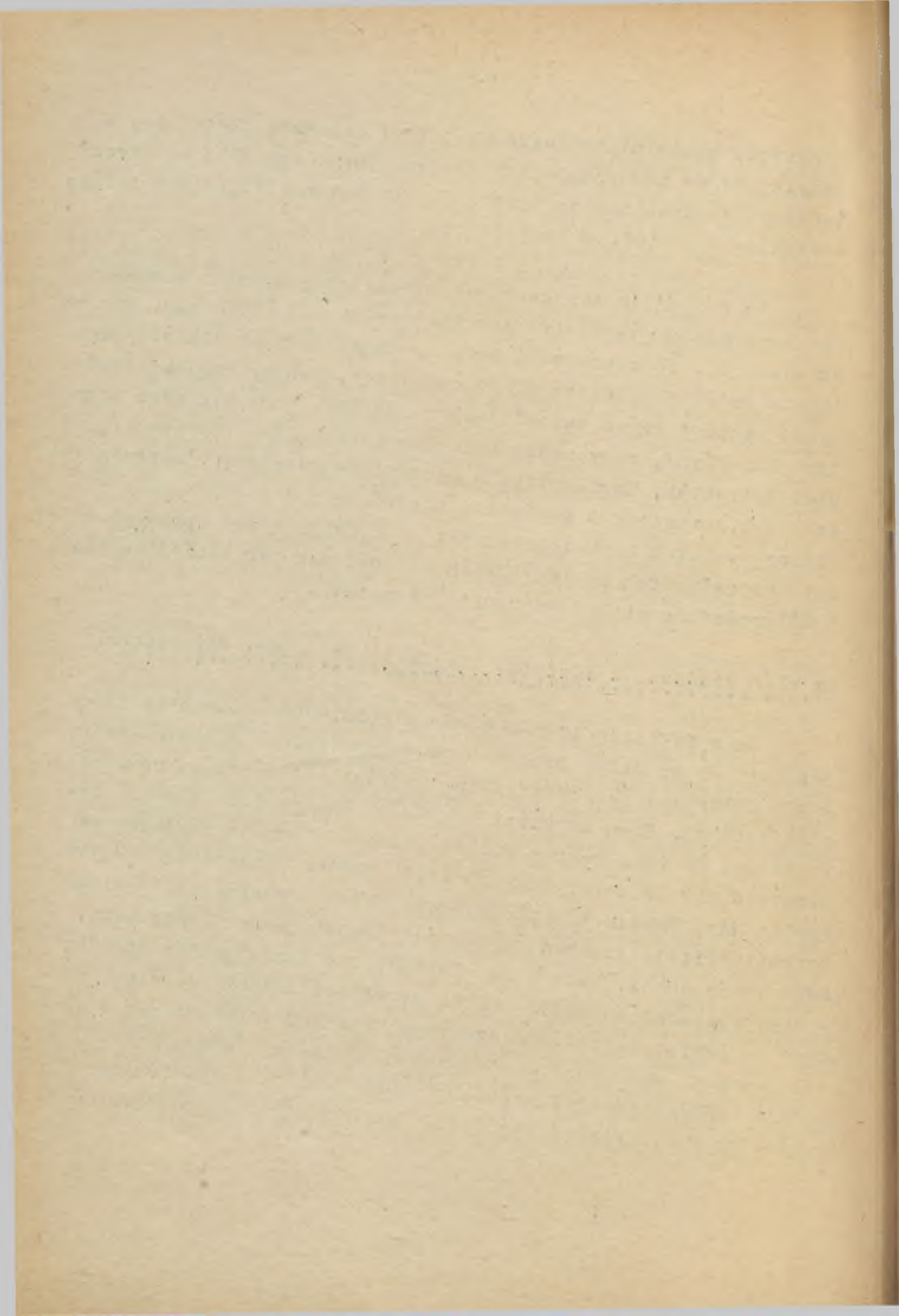

rendkívül bonyolulttá tette az ottani lakosság életét is, amelyik más és más szempontok szerint kénytelen volt egyszerre tucatnyi székhelyhez is tartozni s ez aztán előbb-utóbb teljes anarchiát okozott a tervezésben.

Az optimális térszerkezet kialakítása azonban nemcsak egy összehangolt területfejlesztési politikát kíván meg. Bár ez az első cél, de rendkívüli módon elősegítheti az alulról regionális szinten jelentkező kezdeményezés. Néhány magánkezdeményező csoport egyes településeken /Reims/, vagy bizonyos megyékben /Bas-Rhin/, vagy pedig bizonyos körzetekben /Bretagne/, új utat nyitottak, megalapítva a gazdaságfejlesztési bizottságokat. Ezek a bizottságok a gazdasági tevékenységek képviselőit, a szakszervezetek funkcionáriusait és a helyi neves személyiségeket egyesítették és lényegében az országos területfejlesztés kidolgozásában uttörő szerepet játszottak.

Az első szakasz. A körzetek kiválasztása. 1955. évi reform.
.....

Ez a fejlődés 1955-ben már alkotmányos szinten is kifejeződött és az állam bizonyos tevékenységeinek koordinálására közös földrajzi kereteket /Circonscriptions d'action régionale/ alakított ki. Ezen területi egységek lehatárolása hosszú, fáradtságos és igen kényes munkát jelent. A kezdet kezdetén az alapvető elv az volt, hogy el kell törölni a megyéket a velük együtt járó összes kööttségekkel. Ennek a gyakorlati jellegű keresztülvitele azonban túlságosan drasztikusnak ígérkezett, hasonlatos ahhoz, amivel az alkotmányozó nemzetgyűlés operált a nagy forradalom idején. Ennek megvalósításához egy olyan forradalmi akarat lett volna szükséges ami nem létezett sem a közvéleményben, sem pedig a kormányban. Jóllehet felszólították a reform előkészítésével megbízott munkacsoport tagjait, hogy rajzolják fel a programrégiókat, azonban ehhez a munkához csak

si övezetéhez kell igazodniuk. Azonban, mint ahogy azt már a - korábbiakban láttuk, Franciaország szegény nagyvárosokban. Paradox, de igaz, hogy a legnagyobb területű nyugateurópai országban kevesebb a nagyváros, mint a területileg fele akkora NSZK-ban és lényegében Párizson kívül alig tucatnyi igazi nagyvárost számolhatunk össze. Ebből viszont egyenesen jön az a következtetés, hogy Franciaországban legfeljebb tucatnyi régiót lehetne kialakítani.

Ez az egy pólus körül megtervezett tér teóriája, amelyet többször is felvetettek amióta napvilágot látott az 1955. évi reform s lényegében minimálisra igyekszik szorítani a körzetei számát. Így pl. a Club Jean Moulin által végzett tanulmányban 12-öt, a Jeanneney tervezetében 7-et, az Európai Közösség Bizottságában összeállított tanulmányában pedig 9 franciaországi régióról tudunk. Egyesek úgy vélik, hogy amikor a hatodik nemzetgazdasági terv regionális részleteit kidolgozták és az idevonatkozó döntéseket meghozták, a területfejlesztés szempontjából 8 zónát alakítottak ki és ezzel is a fenti nézetet alapozták meg.

A másik koncepció szerint - és ez az ami napjainkban diadalmaskodik - nem lehet létrehozni ott egy érvényes regionális elosztást, ha a régió lakói nem érznek valamiféle együttélési akaratot, egy szolidaritási érzést. Ez az érzés annak mértékében csökken, ahogy a régió növekszik és túllépi a hajdani történelmi tartományok határait. Picardnak, bretonnak, vagy elzászinak lenni az magábfoglal valamiféle konkrét reaktivitást, valahova tartozást; de egyáltalán nem úgy, mint ahogy azt a telefonkapcsolatok indexe jelöli, vagy a vasutforgalom mutatja. Hogy mekkora egy-egy regionális metropolis-város vonzásköre, amelyik több tartományra is kiterjed nehéz meghatározni, azonban az együvé tartozás kétségtelenül és messzemenően

megvan. Ez a koncepció leginkább 1944-ben Michel DEBRÉ által készített 47 megyét tartalmazó csoportosításban jutott kifejezésre.

A tapasztalat azonban azt mutatja, hogy a gazdasági élet gyakorlati megszervezése szempontjából ez még mindig sok. Ez vezetett el a jelenleg fennálló 22 körzet kialakításához, amelyek közül a legnagyobbak azok, amelyek történetileg is többé-kevésbé legnagyobbak voltak, úgyhogy lényegileg a legégetőbb gyakorlati nehézségek elhárultak. A nagy körzeteken belül pedig olyan elvitathatatlan vonzáscentrumu nagyvárosokról van szó, mint Lyon, vagy Marseille. A körzetek történelmi heterogenitása kétségtelen és sokszor fölvetik, hogy ez egy tulságosan is absztrakt tér és sokkal inkább ésszerű semmint az érzelmekre alapozott.

A körzetek ideális mérete végeredményben tehát attól a szereptől függ, amit szánnak azoknak. Há abból indulunk ki, hogy a körzet a kormányzat gazdasági tevékenysége számára kényelmes és könnyen kezelhető keretet adjon, akkor kézenfekvő, hogy a kisebb szímu, de a nagyvárosokra támaszkodó nagyobb területű egységek a megfelelőbbek. Viszont, ha onnan indulunk ki, hogy a kiválasztott egység ne csupán gazdasági, sőt még csak ne is politikai legyen, hanem erősebben akar építeni az alulról jött kezelményezésre a történelmi tartományok hagyományira, a táji együvértartozásra, akkor nyilvánvaló, hogy a kisebb területű régiók a megfelelőbbek.

Bejövés a politikai reform előtt, az 1964. évi dekrétumok

A decentralizáció folyamán így lehatárolt területek célja, hogy minden egyes régiónak meghatározott szerepet adjon, amely kidomborítja annak sajátosságait és túlhaladja a kiindulási alapokat. Avégett, hogy a területfejlesztési politika ki-

dolgozhassa feladatait és betölthesse hivatását, 1964-óta a régió két intézményen nyugszik. Az egyik a régiók prefektusa, a másik pedig a régiók gazdasági fejlesztésének bizottsága /CODER = Commission de développement économique et régional/.

A régiók prefektusa annak a megyének az előljárója, ahol a regionális tevékenység kerületi székhelye található. Feladata, hogy végrehajtsa a területfejlesztés és a gazdasági fejlődés kormányzati politikáját. E minőségben elősegíti, támogatja a régiókban lévő megyék előljáróinak tevékenységét, de éppúgy koordinálja, összehangolja a különféle gazdasági vezetők, a szolgáltatások irányítóinak igazgató elnökök munkáját és minden olyan intézményét, amelynek hatósugara több megyére kiterjed, azonban nincsen nemzeti jellegük. A regionális misszió közvetítésével erős lesz a feladatok kidolgozásában. A CODER lényegében tehát egy politikai szervezet, amely mind a helyi szakembereket, mind pedig felülről kijelölt szakembereket egyesít. A CODER-ek tevékenységét a makró-, mezó-, mikrogeográfiai szinteken az alábbiakban összegezhetjük:

- a nemzeti szintű döntések tárgyait képező beruházásokhoz a regionális szervezetek gyakorlatilag csak hozzájárulhatnak csupán abban az értelemben, hogy azok miként realizálhatók az adott helyi körülmények között. Így pl. a hajózható utak, az autósztrádák, az egyetemi városrészek, a távközlési berendezések stb. létesítése.
- regionális szintű döntések eredményei a középfoku oktatási intézmények, a kórházi berendezkedések, a sportlétesítmények, és a helyi uthálózat kiépítésével kapcsolatos beruházások. Ezek mind olyan jellegű közberuházások, amelyekben csak a körzet prefektusának van reális hatalma dönteni.
- a megyei jellegű beruházások, ide tartoznak az általános iskolai építkezések, a falusi építkezések, a vizellátás, a megyei uthálózat kiépítése. Ezek számára a régió prefektusa

javasolja a hitel szétosztását, arányait az adott körzet megyéi között.

- a szigorúan községérdekű beruházásokba a körzet nem avatkozik bele.

Gyakorlatban a régió prefektusa kidolgozza a regionális programot, amelyet egy szentesítési eljárás követ. Ez azt jelenti lényegében, hogy a kidolgozott anyagokat, amelyet a terület megyéinek prefektusai állítanak össze követve az államtanács ill. a CODER véleményét benyújtják a kormányhoz, amely a megfelelő döntést meghozza.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Alaev E. B. 1965. Effektivnoszty komplekszinov razvityija ekonomicseszko rajona
Izd. "Nauka" Gosplan SSSr. p. 173.
- Albert J. G. 1970. Economic policy and planning in the Netherlands 1950-1965.
Yale University Press 1970. 270 p.
- Ashok K. Dutt. 1968. Levels of planning in the Netherlands, with particular reference to regional planning.
Annals of the Assoc. of Am. Geogr. 58. 4.p. 670-685.
- Beaucourt C. 1967. Les méthodes de la planification régionale en U.R.S.S.
Cahiers Inst. sciences écon.appliquée 3. pp. 199-215.
- Beaujeu-Garnier J. 1971. La géographie: méthodes et perspectives.
Paris. Masson et Cnie p. 144.
- Benko M. 1965. Rural planning in Poland.
in: City and Regional Planning in Poland pp. 367-387. 15 ábra. ed. J.C.Fisher Ithaca /New York/
- Berezowski S. 1968. Wstep do regionalizacji gospodarczej.
Warszawa p. 360.
- Berezowsky S. 1969. Ekonomiczna struktura przestrzenna regionu warszawskiego
Czasopismo Geograficzne 40. 2. pp. 225-248.
- Berry, B. J. L. 1967. The mathematics of economic regionalization
in: Miroslav Macka, ed. Economic Regionalization Prague /Academia/ pp. 77-106.
- Bernard P. J. 1966. Planning in the Soviet Union.
Oxford /Pergamon/ 309 p. 1. br. 8. tábl.
- Bone M. R. 1967. Regional planning and economic regionalization in the Soviet Union
Land Economics 43. pp. 347-359.
- Boudeville J.-R. 1964. Les espaces économiques
Paris. PUF. p. 128.
- Boyer J.-D. 1968. La notion de la région aux Pays Bas
Annales de Géographie 5-6.
- Claval P. 1966. La théorie des lieux centraux.
Revu Géographie Est. 1-2 131-152.
- Claval P. 1968. Région, nation, grands espaces.
Paris Genin
- Camblin G. 1967. Economic planning and regional development
Chartered Sumeyer 100 2. pp. 65-79.
- Conseil de l'Europe 1969. Aménagement du territoire problème européen
Strasbourg. p. 147.

- 2 -
- Delmas Cl. 1963 L'aménagement du territoire
Paris, PUF. p. 128.
- Denis P. Y. 1966. Région "sous-développées" et région
"déprimées" en Amérique: intervention et a-
ménagement
Revista Geographica 65. pp. 109-125.
- Denton G.-Forsyth M.-MacLennan M. 1968. Economic planning and
policies in Britain, France and Germany
London /Allen-Onwin/ 424 p.
- Di Nardi G. 1965. The contribution of regional action to
general economic development; the compatibili-
ty of objectives and programm
Third International Congress of Regional E-
conomies. Rome.
- Dollfus O. 1970. L'espace géographique
Paris. PUF. p. 128.
- Dollfus O. 1971. L'analyse géographique
Paris PUF. 128.
- Dziewonski K. 1967. Concepts and terms in the field of eco-
nomic regionalization pp. 25-30.
in: Miroslav Macka ed. Economic Regionaliza-
tion Prague.
- Dziewonski K. 1967. Teoria regionu economicznego
Przeglad Geograficzny. 39. pp. 33-50.
- Dziewonski K. 1967. Théorie de la région économique
in: Mélanges de Tulippe Vol. II. pp. 545-557.
- Dziewonski K. 1967. Evolution in concept and methods of re-
gional planning in Poland
Studia Komitetu Przystannego Zagospodarowa-
nia Kraju Pan. 17. pp. 15-17.
- Dziewonski K. 1968. Economic regionalization. A report. of
progress 15.
Geographia Polonica 15. pp. 9-24.
- Economic regionalization and numerical methods. Final Report
of the Comission on Meshods of Economic Re-
gionalizationa of the IGU
Geographia Polonica 15. 1968. p. 240.
- Faucher D. 1967. Des provinces aux régions de programme.
L'aménagement économique de la France moderne
in: Mélanges de Tulippe. Vol. II. pp. 541-544.
- Gay F.-Wagret P. 1970. Le Benelux.
Paris PUF. p. 128.
- George P. 1967. La France.
Paris, PUF. /coll. "Magellan"/ p. 268.
- George P.-Sevrin R. 1967. Belgique, Pays-Bas, Luxembourg Coll.
"Magellan" Paris PUF
- George P. 1970. Les méthodes de la géographie
Paris. PUF. p. 128.
- Gravier J.-F. 1947. Paris et le désert français.
Paris, Le Portulan p. 318.

- Guichard O. 1965. Amnager la France. Paris, Laffont-Genthier, p. 246.
- Hansen N.M. 1967. Human resources and regional development: some lessons from French experience. Southern Econ J. I. pp. 123-133.
- Hansen N.M. 1968. French Regional Planning Edinburgh /E.U.P./ 319 p.
- Hilhorst J. 1969. Mulhidisciplinary aspects of regional developement Paris, OECD, pp. 21-34
- Institut d'Études poitiques de l'Université de Grendoble Aménagement du territoire et développement régional, Paris, La Documentation Francaise I. kötet: 1968. II. 1969. III. 1970. IV. 1971.
- Juillard E.-Claval P. 1966. Région et régionalization. Bibliographie antique.
- Keunig H.J.-de Voys A.C. 1964. Actisatier in the field of économie régionalization in the Netherlands Geographia Polonia 4. 107-116.
- Klaassen L. 1965. Aménagement économique et social du territoire. Directives pour les programmes, Paris. OCDE p. 123
- Kuklinski, A.R. 1968. Tendencije vijskumu komplexneho oblast-neho rozvoja Ekonomicky Casopis 16. /3/, pp. 256-268
- Labasse J. 1966. L'organisation de l'espace. Hermann Paris
- lanversin J. 1970. L'aménagement du territoire et la régionalisation. Paris. Librairie Technique p. 394.
- La réforme régionale et le référendum du 27 avril 1969. Paris Cujas 1970. p. 551.
- Le Lannou M. 1967. Le déménagement du territoire Reveries d'géographe. Paris /Le Seuil/ p. 244.
- Lüdemann H. 1970. Geographische Aspekte der Territorial-plannung in Sozializmus "Geogr. Ber"
- Mackay D.I. 1968. Industrial structure and regional growth voth: a methodological problem Scottish Joral of Political Economy 2. pp. 129-144.
- Mc Nee R. 1970. Regional Planning; bureaucracy and geography "Econ Geogr" N°46 2. pp. 190-198.
- Meinhold W. 1967. Raumlische und wirtschaftliche Planung Raumforschung und Raumordnung pp. 241-244.
- Meynier A. 1969. Histoire de la pensée géographique en France. Paris PUF p. 224.
- Monod J.-Castelbajac PH. 1971. L'aménagement du territoire Paris PUF. p. 128.

- Okano Y. 1969. Un balanced growth and conflicts between regions
Reg. Sci. Assoc. Papers. 22. pp. 97-105.
- Partzsch D. 1970. Welchen beitrage erwarten Raumordnungspolitik und Raumplanung von der geographischen Wissenschaft
Geogr. Inst. Freien univ. Berlin 13, 443-452.
- Persoons F. 1966. Les problèmes des régions d'ancienne industrialisation en Europe.
Revue de la Société d'études et d'expansion, Liège 220, pp. 247-268.
- Pomazanov S.I. 1968. Nacionalnaja hozjajsztvennaja kompleksnyegó territorialnaja sztruktura i szvjaz jessztesztvennómi reszurszami
Szvesztija AN SzSzSzR. Serija Geograficeszskaja I. pp. 69-79.
- Pouyet B. 1968. La délégation á l'aménagement du territoire et á l'action régionale.
Paris, Cujas p. 157.
- Prévot J. 1965. L'urbanisation des Pays Bas
L'information géographique 2. 47-59.
- Rozin M.S. 1969. The problems of economic regionalisation of developing countries
Sovjet Geography. Review and Translation 10. pp. 463-68.
- Romus P. 1968. L'évolution économique régionale en Belgique depuis la création du Marché Commun /1958-1968/
Revue des Sciences économique 1968. szept.
- Rychcowski B. 1967. Regionalizacija ekonomiczna: zagadnienia podstawowe.
Prace Geograficzne Instytutu Geografii PAN 64. 1967. p. 139.
- Saville L. 1967. Regional Economic Development in Itali.
Cuke Univ. Press. p. 191.
- Sevrin, R. 1969. Géographie de la Belgique et des Pays Bas. Paris. PUF. p. 128.
- Schumacher G. 1969. Zur Abgrenzung und Bestimmung von Planungsregionen "Geogr. Helv" 24. N° 4. 194-202.
- Singh B. 1967. Italón experience in regional economic development and lessons for other countries
Economic Development and Cultural Change 15. 3. pp. 315-322.
- Smith B. C. 1965. Regionalism: 3. The new regional machinery.
London /Acton Society Trust/ pp. 46.
- Straszewicz L. 1967. L'industrie et le développement du réseau urbain
Geographia Polonica 12. pp. 115-130.

- Treuner P. 1971. Regionale Strukturpolitik: Rahmenplanung ohne Konzetption
Wirtschaftswoche 22. sz⁴m
- Vogel G. 1969. Analyse und Erfanung eines Wirtschaftsrammes
Geographische Rundschau 21 /1⁰/ pp. 369-379
- Wilkinson H.R. 1965. Regional planning in the United Kingdom: Some recent developments. in: Festschrift Leopold G. Scheidl I. Teil Vienn. pp. 373-382.
- Wilson A. G. 1969. Research for regional planning Regional Studies 3. 1. pp. 3-14.
- Winiarsky B. 1967. Problems of less developed Polish regions and. their activation.
Geographica Polonica pp. 143-154.
- Winkler E. 1967. L'aménagement du territoire en Suisse
Le Globe 127. pp. 58-94.
- Zachariew I. 1966. Regionalizacja ekonomiczna w Bulgarskiej Republica Ludowej.
Przeglad Geograficzny 38. 4. pp. 611-618.
- Zaremba J. 1965. Regional planning in Poland: theory, methods and results. in: City and Regional Planning in Poland et. J.C. Fisher Ithaca /New York pp. 271-297.
- Zaremba P. 1971. Współczesne problemy osiedli ludzkich i planowania przestrzennego
Bivl.Kom.przestrz zagasp.krajv.PANN 68.pp. 45-56.
- Zawadski S.M. 1969. Podstawy planowania regionalnego.
Warszawa p. 274.

111

